

TEMA D'ACTUALITAT

L'AUTOCONSUM D'ENERGIA RENOVABLE, LES COMUNITATS ENERGÈTIQUES I LES COOPERATIVES

per Gemma Fajardo
 Professora Titular de Dret Mercantil, Universitat de València
 Investigadora de IUDESCOOP i CIRIEC

1. El consumidor, clau en la transició cap a una energia neta

Els conceptes d'autoconsum d'energia renovable i de comunitats energètiques han guanyat protagonisme en els últims anys a Europa i en les institucions europees, principalment a partir de la Comunicació de la Comissió **"Energia neta per a tots els europeus"**, publicada a Brussel·les el 31 de novembre de 2016 [COM (2016) 860 final]. Aquesta Comunicació incorpora diverses propostes reglamentàries i mesures amb les quals es pretén accelerar, transformar i consolidar la transició de la Unió Europea cap a una energia neta, la qual cosa permetrà, a més, -segons diu- generar ocupació i creixement en nous sectors econòmics i nous models empresarials. Aquest paquet de mesures persegueix tres objectius principals:

- Anteposar l'eficiència energètica.
- Aconseguir el lideratge en matèria d'energies renovables.
- Oferir un tracte just als consumidors

El consumidor té davant aquests reptes un significatiu paper. D'una banda, pot contribuir a millorar l'eficiència energètica, produir l'energia que consumeix, i evitar les pèrdues que ocasiona el transport i la distribució; però, a més, pot contribuir al fet que el consum dels edificis, que representen el 40% del consum total d'energia, siga quasi nul, gràcies a l'estalvi i a l'autogeneració d'energia renovable. D'altra banda, la Unió Europea reconeix que, si vol aconseguir el lideratge en energies renovables, ha de promoure la seua generació descentralitzada i per a això, han de suprimir-se els obstacles a l'autogeneració. I, finalment, també entén que, oferir un tracte just als consumidors implica oferir-los la possibilitat d'exer-

cir un paper més actiu en el mercat de l'energia, que puguin produir, emmagatzemar, compartir, consumir i vendre en el mercat la seua pròpia energia, i que ho facen directament o a través de cooperatives d'energia o altres fórmules associatives.

La Comissió en una altra comunicació d'igual data, però dirigida a **"Accelerar la innovació en energies netes"** [COM (2016) 763 final] també considera als ciutadans fonamentals per a implantar solucions innovadores hipo-carbòniques, des dels comptadors intel·ligents de les vivendes, als parcs eòlics a gran escala, per la qual cosa urgeix -segons diu- trobar mètodes nous i millors per a fer participar als ciutadans europeus en la transició. La Comissió reconeix també que uns ciutadans més participatius assumeixen una major responsabilitat respecte a la seua pròpia seguretat energètica i a la de la Unió Europea, i contribueixen a concebre models empresarials nous i originals (pàg. 18).

Ha de tindre's en compte que fins a aqueix moment, els consumidors sol eren objecte de polítiques de protecció amb la finalitat d'assegurar el seu dret a estar connectats a les xarxes; a rebre subministrament d'electricitat a tarifes i preus transparents, no discriminatòris i clarament comparables; evitar desconexions a la xarxa; garantir-los que sense cap càrrec i en un període no superior a un mes puguin canviar de subministrador, etc.¹

Les anteriors comunicacions han donat peu a diverses mesures legislatives orientades a millorar l'eficiència energètica², fomentar les energies renovables, o configurar el mercat de l'electricitat. De totes elles volem destacar en aquest moment la **Directiva (UE) 2018/2001**, del Parlament Europeu i del Consell d'11 de desembre de 2018 relativa al foment de

Els conceptes d'autoconsum d'energia renovable i de comunitats energètiques han guanyat protagonisme en els últims anys. El consumidor pot contribuir a millorar l'eficiència energètica, i produir l'energia que consumeix gràcies a l'autogeneració d'energia renovable.

l'ús d'energia procedent de fonts renovables (Directiva 2018/2001 en endavant)³, i la **Directiva (UE) 2019/944**, del Parlament Europeu i del Consell de 5 de juny de 2019, sobre normes comunes per al mercat interior de l'electricitat (Directiva 2019/944 en endavant).⁴

Totes dues directives es plantegen com a objectiu promoure la participació activa dels ciutadans en el sector energètic, siga de manera directa com a auto-consumidors d'energia, o de manera indirecta mitjançant comunitats energètiques.

Des d'una perspectiva més general, la Directiva 2019/944 té per objecte establir normes comunes als Estats membres en matèria de generació, transport, distribució, emmagatzematge d'energia i subministrament d'electricitat, així com normes relatives a la protecció dels consumidors, amb vista a la creació en la Unió d'uns mercats de l'electricitat competitius realment integrats, centrats en el consumidor, flexibles, equitatius i transparents (art 1). La Directiva estableix normes sobre protecció dels consumidors, però també sobre capacitació d'aquests; en particular, el seu Capítol III baix el títol de "Apoderament i Protecció del Consumidor" regula els drets contractuals dels consumidors, la figura del client actiu, de les comunitats ciutadanes d'energia, i la protecció dels clients vulnerables, entre altres temes.

Des d'una perspectiva més específica, la Directiva 2018/2001 pretén establir un marc comú per al foment de l'energia procedent de fonts renovables; fixa

un objectiu vinculant per a la Unió: la quota general d'energia procedent de fonts renovables en el consum final brut d'energia de la Unió en 2030, i estableix normes sobre ajudes financeres a l'electricitat procedent d'aquestes fonts, entre altres temes. Però també dedica dos preceptes específics a l'autoconsum d'energies renovables i a les comunitats d'energies renovables, que seran objecte d'atenció a continuació.

2. L'auto-consumidor d'energia renovable

L'auto-consumidor d'energia renovable és aquell consumidor que produeix la seua pròpia energia, per la qual cosa també se'l coneix com **prosumidor d'energia**. El terme prosumidor no és un terme habitual en la legislació, encara que algunes referències poden trobar-se en normes *soft law* com el Document 'Best practices on Renewable Energy Self-consumption' (COM (2015) 339 final) de la Comissió Europea, de 15 de juliol de 2015, o el Dictamen del Comitè Econòmic i Social Europeu (CESE) sobre Cooperatives de productors-consumidors (prosumidors) d'energia (2017/C034/07). Tots dos fan referència a "prosumidors" com a terme que defineix a persones que són alhora productors i consumidors, però tampoc ofereixen una definició d'aquest; és més, el Dictamen del CESE recomana a la Comissió Europea que "fixe una definició marc del terme, que incloga aspectes generals com la grandària de la instal·lació, si la producció

1.- Així es reflecteix en la Carta Europea dels Drets dels Consumidors d'Energia aprovada per Resolució del Parlament Europeu de 19 de juny de 2008 (2008/2006(INI)) (DOUE C286 E de 27.11.2009).

2.- Com la Directiva (UE) 2018/844 del Parlament Europeu i del Consell de 30 de maig de 2018, per la qual es modifica la Directiva 2010/31/UE relativa a l'eficiència energètica dels edificis i la Directiva 2012/27/UE relativa a l'eficiència energètica (DOUE L 156 de 19.6.2018).

3.- Publicada en el DOUE L 328 de 21.12.2018.

4.- Publicada en el DOUE L 158 de 14.06.2019.

L'experiència de les comunitats d'energia és valorada molt positivament per a la consecució dels objectius de la Unió Europea. La participació dels ciutadans i autoritats locals en projectes d'energies renovables a través de comunitats d'energia ha generat un valor afegit significatiu.

de l'energia es fa de manera individual o en comunitat, la propietat de la instal·lació i la qüestió dels excedents d'energia”.

El CESE descriu en aquest dictamen els prosumidors com a particulars, grups de particulars, explotacions agrícoles, petites empreses i ens locals, que són alhora productors i consumidors d'energia generada en xicotetes instal·lacions situades prop de les cases o en edificis d'habitatges i comercials (mitjançant xicotets aerogeneradors, panells fotovoltaics, col·lectors solars i bombes de calor). En principi el dictamen destaca que els prosumidors produeixen energia per al seu ús propi, però també es consideren prosumidors als particulars que generen una quantitat d'energia similar a la que consumeixen, fins i tot si tots dos processos no són simultanis.

Les directives que són objecte de la nostra anàlisi utilitzen expressions diverses per a denominar al prosumidor o consumidor que produeix la seua energia. D'una banda, la Directiva 2019/944 es refereix al “client actiu” (art 2.8), mentre que la Directiva 2018/2001 més específicament parla de “auto-consumidor” d'energia renovable (2.14 i 2.15). De la conjunció d'ambdues pot deduir-se que, tant el client actiu com l'auto-consumidor d'energia renovable es caracteritzen perquè:

- 1º Son **consumidors finals**, és a dir, compren electricitat per a consum propi (siga domèstic o no).
- 2n A més, **generen** electricitat (o energia renovable) sols o juntament amb altres consumidors finals.
- 3a L'electricitat generada per ells pot ser consumida, emmagatzemada i/o venuda;
- 4a També poden participar en plans de flexibilitat o d'eficiència energètica;
- 5a En tot cas, les anteriors activitats no poden constituir la seua principal activitat comercial o professional.
- 6é L'electricitat ha de generar-se en els locals dels consumidors situats en un ambient confinat (espai delimitat), com el seu mateix edifici o bloc d'apartaments, podent estar en altres ubicacions, si així ho permet l'Estat membre.

El terme “client actiu” és més ampli que el d'auto-consumidor d'energia renovable, no tant per l'autoconsum, ja que el client actiu és també consumidor final i generador d'energia (elèctrica), sinó per la mena d'energia que genera: renovable. Però aquest element no permet per si mateix diferenciar tots dos subjectes. Ha de tindre's en compte que la Directiva 2019/944 regula tant la capacitació com la protecció dels consumidors energètics. I si bé aquesta protecció s'estén a tots els consumidors, la capacitació s'orienta més cap als consumidors que amb la seua participació en el mercat puguen contribuir a aconseguir els objectius de la Unió en matèria d'energies renovables (Considerant núm. 9). La Comissió, en la Directiva 2019/944, confia que la generació d'electricitat per part dels clients actius serà a partir de fonts renovables.

La Directiva 2018/2001 reconeix el dret a l'autoconsum d'energies renovables dels consumidors i estableix un marc jurídic bàsic (art. 21) que els Estats hauran de traslladar als seus respectius ordenaments jurídics abans del 30 de juny de 2021 (art. 36). Segons el marc normatiu establert per aquestes directives, els Estats membres han de garantir:

a) El dret dels consumidors a **convertir-se en auto-consumidors**, sense estar subjectes a requisits tècnics o administratius, procediments o despeses desproporcionats o discriminatoris, ni a tarifes d'accés a la xarxa que no reflectisquen els costos.

b) Que els auto-consumidors puguen, de manera individual o mitjançant agregadores, **generar energia renovable, emmagatzemar-la i vendre el seu excedent de producció**.

c) Que puguen **vendre aquest excedent** mitjançant contractes de compra d'electricitat, acords comercials amb proveïdors o entre parells sense estar subjectes a: i) en relació amb l'electricitat que consumeixen de la xarxa o aboquen a la xarxa, a procediments i càrrecs discriminatoris o desproporcionats i a tarifes de la xarxa que no reflectisquen els costos; i ii) en relació amb l'electricitat autogenerada i que romanga dins dels seus locals, a procediments discriminatoris o desproporcionats i a qualsevol càrrec o taxa. No obs-

tant aquesta norma, més endavant es permet que en determinats casos, els Estats puguin aplicar càrrecs i taxes per aquesta electricitat.⁵

d) Que per les vendes de l'energia generada **reben una remuneració**, que reflectisca el seu valor de mercat i pugui tindre en compte el seu valor a llarg termini per a la xarxa, el medi ambient i la societat. Perquè pugui remunerar-se aquesta electricitat abocada a la xarxa ha de poder comptabilitzar-se separatament de l'electricitat consumida procedent de la xarxa. A tal fi, la Directiva 2019/944 estableix que els Estats membres que tinguen en vigor **sistemes que no comptabilitzen per separat** l'electricitat abocada a la xarxa i l'electricitat consumida procedent de la xarxa, no concediran nous drets en virtut d'aqueixos sistemes a partir del 31 de desembre de 2023. No obstant això, els clients subjectes als sistemes existents tindran en tot moment la possibilitat d'optar per un nou sistema que tinga en compte aquesta separació, com a base per al càlcul de les tarifes d'accés a la xarxa (art. 15.4).

e) Que els clients actius que posseïsquen una **instal·lació d'emmagatzematge**: i) tinguen dret a una connexió a la xarxa en un termini raonable a partir de la sol·licitud, sempre que es complisquen totes les condicions necessàries, com les responsabilitats de balanç i un esquema de mesura adequat; ii) no estiguen subjectes a cap duplicació de despeses, incloses les tarifes d'accés a la xarxa, per a l'electricitat emmagatzemada que romanga en les seues instal·lacions o a l'hora de prestar serveis de flexibilitat als gestors de xarxes; iii) no estiguen subjectes a requisits o taxes de concessió de llicències desproporcionats, i iv) estiguen autoritzats a prestar diversos serveis al mateix temps, quan siga tècnicament viable.

f) Que els auto-consumidors puguin instal·lar i utilitzar **sistemes d'emmagatzematge d'electricitat combinats amb instal·lacions que generen electricitat renovable per a l'autoconsum** sense estar subjectes a cap mena de doble càrrega, incloses les tarifes de la xarxa per a l'electricitat emmagatzemada que roman dins dels seus locals.

g) Que l'exercici dels anteriors drets siga possible sense menyscar que l'auto-consumidor (o client actiu) **mantinga els seus drets i obligacions com a consumidors finals**.

La Directiva 2018/2001 també reconeix, com vam veure, que dos o més auto-consumidors puguin **conjuntament** produir energia renovable, emmagatzemar-la, vendre l'excedent i fins i tot intercanviar-la, sempre que es troben en el mateix edifici o bloc d'apartament. Els Estats han de permetre-ho i poden establir diferències entre l'autoconsum individual i l'autoconsum conjunt, sempre que la diferència de tracte estiga justificada i siga proporcional. La regulació de l'autoconsum conjunt s'ha vist restringida en la seua versió final respecte a la proposta de directiva (aprovada el 23 de febrer de 2017), d'una banda, perquè incloïa a més, l'autoconsum en zones residencials, emplaçaments comercials, industrials o de serveis compartits, sempre que estigueren en les mateixes xarxes de distribució tancades; i per una altra, perquè s'equiparava l'autoconsum compartit a l'autoconsum individual no permetent establir diferències en la seua regulació ("com si foren un auto-consumidor d'energies renovables a títol individual" deia la norma projectada).

L'auto-consumidor, siga individual o col·lectiu, és aquell en el nom del qual es produeix, consumeix, emmagatzema o ven l'excés d'energia renovable generada; **no sent necessari que siga el titular de la instal·lació ni que la gestione directament**. Referent a això diu l'art. 21.5 de la Directiva 2018/2001 que les instal·lacions dels auto-consumidors d'energies renovables podran ser propietat d'un tercer o ser gestionades per un tercer en el que concerneix a la instal·lació, el funcionament, inclosa el mesurament, gestió de les dades, i el manteniment, sempre que el tercer quede subjecte a les instruccions de l'auto-consumidor d'energies renovables. El tercer no tindrà la consideració d'auto-consumidor d'energies renovables.

5.- Les càrregues i taxes, que no seran discriminatòries ni desproporcionades, podran aplicar-se:

- a) si l'electricitat renovable autogenerada compta realment amb ajuda a través de sistemes de suport, únicament en la mesura en què la viabilitat econòmica del projecte i l'efecte incentivador d'aquesta ajuda no es vegin compromesos;
- b) a partir de l'1 de desembre de 2026, si la quota global d'instal·lacions d'autoconsum supera el 8% de la capacitat instal·lada total d'electricitat d'un Estat membre, i si es demostra, mitjançant una anàlisi cost-benefici realitzat per l'autoritat reguladora nacional d'aquest Estat membre, dut a terme a través d'un procediment obert, transparent i participatiu, que la disposició que figura en l'incís ii, es tradueix en una càrrega significativa desproporcionada per a la sostenibilitat financera a llarg termini del sistema elèctric o bé crea un incentiu que excedeix el que és objectivament necessari per a aconseguir un desplegament d'energies renovables que siga eficient en termes de costos, i que aquesta càrrega o incentiu no pot reduir-se al mínim adoptant altres mesures raonables; i
- c) si l'electricitat renovable autogenerada es produeix en instal·lacions que superen 30 kW de la capacitat instal·lada total d'electricitat.

Finalment, aquesta mateixa directiva ordena als Estats membres que **faciliten i fomenten el desenvolupament de l'autoconsum d'energies renovables**. Per a això, hauran de facilitar l'accés a l'autoconsum de tots els clients finals inclosos els vulnerables i de baixos ingressos; així com els arrendataris dels edificis; adoptar mesures per a afavorir el finançament de projectes d'autoconsum d'energies renovables; incentivar als propietaris d'edificis perquè promoguen l'autoconsum; i garantir als auto-consumidors que aboquen a la xarxa, l'accés no discriminatori als sistemes de suport existents, sense perjudici que també hagen de contribuir de forma equilibrada i adequada als costos del sistema (art. 21.6).

3. Les comunitats d'energia

L'experiència de les comunitats d'energia és valorada molt positivament per a la consecució dels objectius de la Unió Europea en matèria d'energia. En aquest sentit, la Directiva 2018/2001, en els seus considerants, destaca que la participació dels ciutadans i autoritats locals en projectes d'energies renovables a través de comunitats d'energia ha generat un valor afegit significatiu pel que fa a l'acceptació local de les energies renovables i a l'accés a capital privat addicional, la qual cosa s'ha traduït en inversions locals, una major elecció per als consumidors i una major participació dels ciutadans en la transició energètica.

Com vam veure en el cas anterior, totes dues directives contemplen les comunitats energètiques com a expressió de la participació dels consumidors en el mercat de l'energia, a través d'entitats constituïdes per a tal fi. La Directiva 2019/944 es refereix a elles com a **Comunitats Ciutadanes d'Energia** (CCE en avant) (art. 2.11)⁶, i la Directiva 2018/2001 com a **Comunitats d'Energia Renovable** (CER en avant) (art. 2.16); i ambdues són objecte de regulació separatament encara que amb molts punts de coincidència. Com vam veure anteriorment, per a conèixer el règim jurídic d'aquestes comunitats ha de tindre's en comp-

te tant la seua regulació en la Directiva 2018/2001 (art. 22) com en la Directiva 2019/944 (art. 16).

De la conjunció de tots dos ordenaments cal assenyalar com a característiques pròpies d'una Comunitat d'Energia les següents:

a) Es tracta d'una **entitat amb personalitat jurídica**, qualsevol que siga la seua forma jurídica. La proposta de Directiva 2018/2001 concretava que, la comunitat fora una pime o una organització sense ànim de lucre, però el text finalment aprovat no incorpora cap categoria en particular, sent en principi qualsevol que segons la legislació nacional es base en la participació oberta i voluntària dels seus socis o membres, i siga autònoma, encara que aquest últim requisit només s'exigeix a la CER.

Una participació oberta i voluntària significa que ningú pot ser obligat a participar en la comunitat, per exemple, per a rebre els serveis energètics que aquesta presta, ni a romandre en la comunitat quan no vulga seguir (art. 16. 1 b Directiva 2019/944). Així mateix, la participació oberta significa que qualsevol consumidor ha de poder accedir a la condició de soci o membre de la comunitat, inclosos aquells amb ingressos baixos o vulnerables (art. 22.4 f Directiva 2018/2001). Aquestes característiques són trets d'identitat de les associacions i de les entitats mutualistes com la cooperativa.

La CER ha de ser a més autònoma i no dependent de cap persona, entitat o institució, la qual cosa exigeix entre altres coses limitar el poder de decisió dels seus membres perquè cap persona o grup controle la comunitat, i si és una societat de capital, ha de restringir-se la transmissibilitat dels títols, la possessió dels quals dona dret de vot. Tant les associacions com les cooperatives es defineixen com a entitats autònomes. Un dels elements que ho fan possible és el vot per persona, i en tot cas, els límits màxims del dret de vot, quan cap el vot plural ponderat.

b) **Els seus socis o membres han de ser persones físiques, pimes o autoritats locals** (com a municipis). L'expressió "soci" deriva de societat, es tracta per tant de les persones que integren una societat, siga civil o mercantil; mentre que "membre" fa referèn-

6.- Amb anterioritat, la Proposta de Directiva de 23 de febrer de 2017 utilitzava l'expressió de "Comunitat local d'energia", que definia com "una associació, cooperativa, societat, organització sense ànim de lucre o una altra entitat jurídica que estiga realment controlada per accionistes o membres locals, generalment orientada al valor més que a la rendibilitat, dedicada a la generació distribuïda i a la realització d'activitats d'un gestor de xarxa de distribució, subministrador o agregador a nivell local, fins i tot a escala fronterera" (art. 2.6).

cia als integrants d'altres formes d'organització, com l'associació o la cooperativa. La Comunitat Ciutadana d'Energia, en canvi, admet qualsevol altre tipus de soci o membre, com podrien ser grans empreses.

Les directives no exigeixen un nombre mínim de membres/socis persones físiques, a diferència de la Proposta de Directiva 2018/2001 que exigia que almenys el 51% dels membres de l'entitat amb dret de vot foren persones físiques o organismes públics (art. 22.1 b).

c) Les directives estableixen regles sobre qui pot tindre el **control** en les comunitats. En el cas de la CCE el control efectiu ha d'estar en mans de persones físiques, petites empreses o autoritats locals (art. 2.11 Directiva 2019/944). En el cas de les CER es requereix que, els socis o membres que controlen la comunitat estiguen situats "en les proximitats dels projectes d'energies renovables" propietat de la comunitat (art. 2.16 Directiva 2018/2001).

d) La finalitat primordial de la comunitat ha de ser **proporcionar beneficis mediambientals, econòmics o socials als seus socis o membres, o a les zones locals on opera** (o localitat en la qual desenvolupa la seua activitat, segons la Directiva 2019/944), en lloc de guanys financers. Observe's que l'objecte social es planteja com a opcional: o proporciona beneficis als seus socis o a la comunitat. No s'entén per què i haurà d'interpretar-se com a possible i desitjable, que l'entitat comunitària proporcione aqueixos beneficis tant als seus membres o socis, com a la comunitat, alguna cosa que és freqüent en les cooperatives.

e) Quant a les **activitats** que poden desenvolupar les comunitats, l'àmbit d'actuació de les CCE és més ampli ja que pot participar en la generació, la distribució, el subministrament, el consum, l'agregació, l'emmagatzematge d'energia, la prestació de serveis d'eficiència energètica o, la prestació de serveis de recàrrega per a vehicles elèctrics o d'altres serveis energètics als seus membres o socis. La CER en canvi limita la seua actuació a les energies renovables

f) Finalment, la vigent normativa no posa límit a la **capacitat màxima de les instal·lacions** de la comunitat, com la proposta de Directiva 2018/2001, que posava com a condició que la comunitat en qüestió no haja instal·lat més de 18 MW de capacitat d'energies renovables per a electricitat, calefacció i refrigeració i transport de mitjana anual en els cinc anys anteriors (art. 22.1.e).

La legislació ve a reconèixer a les comunitats i als seus socis o membres els mateixos drets reconeguts als auto-consumidors, i ordena als Estats que avaluen els obstacles existents i el potencial de desenvolupament de comunitats en els seus territoris, i que proporcionen un marc jurídic que permeti fomentar i facilitar el desenvolupament de comunitats.

Com a principals **novetats** cal destacar:

a) La possibilitat que es reconeix a les comunitats de **compartir**, en el seu si l'energia renovable que produïsquen les unitats de producció propietat d'aquesta comunitat (art. 22. 2 b Directiva 2018/2001); a tal fi s'exigeix que, el gestor de la xarxa de distribució corresponent, coopere amb les comunitats d'energies renovables per a facilitar, en el si de les comunitats d'energies renovables, les transferències d'energia (art 22.4 c).

b) En la mateixa línia, la Directiva 2019/944 ordena als Estats que creen un marc jurídic favorable que reconega a les comunitats el dret a posseir, establir, adquirir o arrendar xarxes de distribució i gestionar-les autònomament (art. 16 2 b).

c) En totes les activitats que desenvolupen aquestes comunitats com a consumidors finals, generadors, subministradors, gestors de xarxes de distribució o participants en el mercat que presten serveis d'agregació, es beneficiaran d'un tracte no discriminatori i proporcionat (art. 16.4 b Directiva 2019/944).

d) En el marc facilitador que l'Estat ha de proporcionar per al desenvolupament de les comunitats, ha de posar a la disposició d'aquestes **informació**, i ha de facilitar-se el seu accés al **finançament**. Així mateix, ha de proporcionar-se suport reglamentari i de reforç de capacitats a les **autoritats públiques** per a propiciar i crear comunitats energètiques, així com per a ajudar les autoritats a participar directament (art. 22.4 g i h Directiva 2018/2001).

4. El "autoconsum" de energia renovable en Espanya

Una vegada vist com és el marc jurídic aplicable a la Unió Europea a l'autoconsum d'energia renovable, i la definició i regulació de l'auto-consumidor, individual o col·lectiu, centrarem la nostra atenció a Espanya i en particular, en les possibilitats que l'ordenament jurídic ofereix a l'autoconsum.

4.1. Marc jurídic aplicable

El règim jurídic aplicable a l'autoconsum d'energia elèctrica a Espanya es conté principalment en l'article 9 de la **Llei del Sector Elèctric núm. 24/2013 de 26 de desembre**⁷ modificat íntegrament després de l'aprovació del RDL 15/2018, de 5 d'octubre de mesures urgents per a la transició energètica i la protecció dels consumidors (convalidat el 18 d'octubre). Aquest precepte defineix l'**autoconsum**; distingeix les seues modalitats; estableix disposicions sobre els registres administratius d'instal·lacions de producció i d'autoconsum, declara l'exempció de tota mena de càrrecs i peatges per a l'energia auto-consumida d'origen renovable i, finalment, delega en el Govern la determinació d'uns certs aspectes tècnics i administratius.

Aquesta delegació s'ha concretat en el **Reial decret 244/2019** de 5 d'abril que regula les condicions administratives, tècniques i econòmiques de l'autoconsum d'energia elèctrica⁸, i que ha vingut a derogar en la seua pràctica totalitat l'anterior RD 900/2015. El Reial decret 244/2019 regula les diverses modalitats d'autoconsum; defineix conceptes com els d'instal·lació de producció i instal·lació de producció pròxima; regula els requisits d'accés i connexió a la xarxa, així com els contractes d'accés i subministrament; estableix els requisits de mesura i gestió de l'energia; els possibles peatges d'accés a les xarxes i càrrecs, o el Registre administratiu d'autoconsum, entre altres temes. Aquest reglament va seguit d'un primer Annex sobre el càlcul de les energies i potències a l'efecte de facturació i liquidació per a l'autoconsum col·lectiu o associat a una instal·lació a través de la xarxa; i un segon Annex sobre l'estructura del registre administratiu d'autoconsum d'energia elèctrica i les dades que hauran de ser remesos des de les Comunitats i Ciutats Autònomes.

El Reial decret 244/2019 contempla principalment, com es desprén del seu títol, aspectes tècnics i administratius però no pot dir-se que regulen pròpiament l'autoconsum, la qual cosa exigiria establir amb major claredat i contundència: el dret a ser auto-consumidor; els drets, obligacions i responsabilitats dels auto-consumidors, tant individuals com col·lectius,

en coherència amb la seua condició de “consumidor”; i el necessari marc de foment que desenvolupe l'autoconsum d'energies renovables, com exigeixen les directives, i que Espanya ha d'incorporar a la seua legislació, **abans del 30 de juny de 2021** (art. 36 Directiva 2018/2001). Pot concloure's per tant que el Reial decret 244/2019 és un **primer pas, però insuficient** per a fer realitat el dret a l'autoconsum que proclamen les institucions europees.

Quant al seu foment, l'**Ordre TED/766/2020, de 3 d'agost**, estableix les bases reguladores de la concessió d'ajudes a la inversió en instal·lacions de generació d'energia elèctrica amb fonts d'energia renovables. Entre els tipus d'actuació objecte de les ajudes, s'assenyala que podran ser objecte de les mateixes els projectes d'inversió que milloren la gestió i optimitzen la seua producció, “permetent l'ús d'autoconsum i la incorporació de l'energia a mercats locals” (art. 5.1); i entre els criteris d'avaluació i selecció de les sol·licituds, si bé es realitzarà en règim de concurrència competitiva, es permet que les convocatòries seleccionen determinades externalitats positives com pot ser, fer costat a comunitats d'energia renovables i mecanismes de participació ciutadana⁹. El **Pla Nacional Integrat d'Energia i Clima 2021-2023** (PNIEC) pendent d'aprovació, dedica un apartat (2.1.4) al paper de la ciutadania en la transició energètica i afirma que aquest Pla proposa instruments i mesures per a facilitar i reforçar el paper de les comunitats energètiques i el paper dels nous actors en la transició energètica, així com garantir el dret d'accés a l'energia. Però realment no queda clar quin serà el paper de la ciutadania en la transició perquè el document centra la seua atenció en la necessitat que s'accepte socialment la proliferació de projectes renovables i la seua possible concentració en unes certes localitzacions.

Finalment, i al marge del marc jurídic, però, d'importància per a l'aplicació d'aquest, mereix destacar-se la **Guia Professional de Tramitació de l'Autoconsum** publicada pel IDAE en col·laboració amb ENERAGEN, al novembre de 2019. Aquesta guia descriu els tràmits a realitzar davant l'Administració i la companyia distribuïdora; es tracta d'una guia dirigida al públic en general però més específicament a les empreses instal·ladores de sistemes d'autoconsum¹⁰.

7.- Publicat en BOE 310, de 27 de desembre de 2013.

8.- Publicat en BOE 83, de 6 d'abril de 2019.

9.- Així, la convocatòria d'ajudes realitzada pel IDAE el 8 d'octubre de 2020 per a la Comunitat Valenciana considera una externalitat positiva, i li atorga més punts, si es tracta d'un projecte d'autoconsum, per la seua major complexitat unit a un millor aprofitament energètic en el lloc de producció.

10.- <https://www.idae.es/publicaciones/guia-profesional-de-tramitacion-del-autoconsumo>

El desenvolupament normatiu de l'autoconsum a Espanya ha centrat la seua atenció principalment en els aspectes tècnics i econòmics de l'autoconsum deixant de costat, de moment, a l'auto-consumidor.

4.2. L'autoconsum a Espanya. Concepte

El terme “autoconsum” va guanyar presència en la legislació espanyola amb la creació per RD Llei 9/2013 de 12 de juliol, del Registre administratiu d'autoconsum d'energia elèctrica (DONA 27a), i poc després amb la regulació de l'autoconsum d'energia elèctrica en l'**art. 9 de la Llei 24/2013** de 26 de desembre, del Sector Elèctric.

Aquesta Llei va definir l'autoconsum com el consum d'energia elèctrica “provinent d'instal·lacions de generació connectades a l'interior d'una xarxa d'un consumidor o a través d'una línia directa d'energia elèctrica associada a un consumidor” (art. 9). L'autoconsum es concebia en aquesta norma com una **activitat individual**, per la qual una persona “consumidor” consumeix energia que ha sigut generada, per una instal·lació vinculada a aquest, això és, perquè està connectada a l'interior de la seua xarxa o ho està a través d'una línia directa¹¹. Pot dir-se que els elements claus d'aquesta definició d'autoconsum són:

a) L'autoconsum com a activitat individual. Aquesta característica venia reforçada en l'RD 900/2015 en prohibir-se que un generador poguera connectar-se a la xarxa interior de diversos consumidors (art. 4.3); però aquesta norma, com veurem a continuació, va ser declarada inconstitucional per Sentència de 25 de maig de 2017. b) La instal·lació que genera l'energia ha d'estar directament vinculada amb el consumidor d'alguna de les dues formes previstes en la norma.

Aquest concepte d'autoconsum s'ha modificat com vam dir després de la reforma de l'art. 9 pel **Reial decret llei 15/2018 de 5 d'octubre**, entenent-se ara per autoconsum: “el consum per part d'un o diversos consumidors d'energia elèctrica provinent d'instal·lacions de producció pròximes a les de consum i asso-

ciades a aquests”. Aquest nou concepte incideix en els dos elements clau:

a) Autoconsum és tant el consum, individual com agrupat, d'energia elèctrica.

b) La instal·lació de generació de l'energia ha de ser pròxima i associada a la de consum. La Llei remet la definició de “**instal·lació pròxima**” al seu desenvolupament reglamentari, però afegeix que, en tot cas “s'entendran com a tals les que estiguen connectades en la xarxa interior dels consumidors associats, estiguen unides a aquests a través de línies directes o estiguen connectades a la xarxa de baixa tensió derivada del mateix centre de transformació”. El Reial decret 244/2019, en desenvolupar aquest precepte, defineix la instal·lació de producció pròxima com aquella destinada a generar electricitat a un o més consumidors acollits a qualsevol de les modalitats d'autoconsum en les quals es complisca alguna de les següents condicions:

i. Estar connectada a la xarxa interior dels consumidors associats o estar unida a aquests a través de línies directes (denominada **instal·lació pròxima de xarxa interior**);

ii. Estar connectada a qualsevol de les xarxes de baixa tensió derivada del mateix centre de transformació.

iii. Estar connectats, tant la generació com els consums, en baixa tensió i a una distància entre ells inferior a 500 metres.

iv. Estar situats, tant la generació com els consums, en una mateixa referència cadastral

Les instal·lacions pròximes i associades que complisquen les condicions ii, iii o iv es denominen **instal·lacions pròximes a través de la xarxa** (art. 3 g).

A diferència de les directives analitzades anteriorment, a Espanya no s'impedeix de moment que pugui ser auto-consumidor un consumidor d'energia que pugui tindre com a activitat comercial o professional principal la generació, magatzematge o venda de l'energia generada. D'altra banda, el legislador espanyol, seguint els passos de la Proposta de Directiva 2018/2001 **amplia la possible ubicació de les ins-**

11.- Té la consideració de línia directa segons l'art. 42 LSE aquella que té per objecte l'enllaç directe d'una instal·lació de producció d'energia elèctrica amb un consumidor en les condicions establides reglamentàriament. L'RD 1955/2000 advertia que si la línia directa es connectava a les xarxes de transport o distribució perdria la seua qualificació de línia directa, integrant-se en el sistema general (art. 69). Això no impediria que el consumidor estiguera connectat al sistema general, però com diu la Comissió Nacional de l'Energia, en aquests casos la connexió hauria de ser alternativa, “mitjançant un commutador el disseny del qual permetia garantir que en tot moment el consumidor és subministrat o bé des de la línia directa o bé des de la xarxa, però mai simultàniament des d'ambdues, perquè en cas contrari existiria continuïtat elèctrica entre xarxa i línia directa, perdent aquesta última la condició de tal (Informe de la Comissió Nacional de l'Energia de 7 de març de 2013 en resposta a una consulta plantejada per una empresa sobre la construcció d'una planta generadora d'energia i la posterior venda i distribució d'electricitat). Vegeu en: https://www.cnmc.es/sites/default/files/1546578_8.pdf

tal·lacions de generació d'energia renovable, més enllà de l'edifici o bloc d'apartaments.

D'altra banda, l'escassa regulació de l'autoconsum a Espanya no permet identificar quins drets té l'auto-consumidor d'energia renovable; però podem suposar que podrà consumir l'energia produïda en instal·lacions pròximes i associades a la seua instal·lació de consum; podrà abocar l'energia excendent a la xarxa, compensar-la o vendre-la, segons la modalitat d'autoconsum per la qual haja optat, i podrà emmagatzemar-la si pot garantir la seguretat de la seua instal·lació d'emmagatzematge, conforme a l'art. 5.7 del RD 244/2019.

4.3. L'autoconsum conjunt d'energia elèctrica

Com vam veure anteriorment, l'autoconsum conjunt d'energia elèctrica no sols no estava contemplat en el concepte d'autoconsum, sinó que estava expressament prohibit. L'apartat 3r de l'article 4 del Reial decret 900/2015 negava aqueixa possibilitat en establir que “en cap cas un generador es podrà connectar a la xarxa interior de diversos consumidors”.

No obstant això, aquest precepte va ser declarat nul pel **Tribunal Constitucional en sentència 68/2017**, de 25 de maig, en considerar que la norma restrictiva no era bàsica conforme al criteri que ve aplicant el Tribunal (STC 18/2011) per a interpretar la Constitució (art. 149.1. 25é CE) i per tant envaïa les competències de les Comunitats Autònomes. La Generalitat de Catalunya va defensar la seua competència per a potenciar la implementació d'instal·lacions d'autoconsum en comunitats de propietaris o propietats compartides; mentre que l'Advocat de l'Estat al·legava que la llei del sector elèctric (art. 39.3) establia que totes les ins-

tal·lacions destinades a més d'un consumidor tenien la consideració de “xarxa de distribució” i havien de ser cedides a l'empresa distribuïdora de la zona, no podent existir una “xarxa interior” de diversos consumidors¹².

El Tribunal no va veure raons ni s'han exposat en cap moment, que justificaren la prohibició que impedira a les comunitats autònomes promoure mesures per a implantar instal·lacions comunes d'autoconsum en urbanitzacions, grans edificis d'habitatges, o qual·sevol altre tipus d'edificis complexos o amb elements comunitaris, i de les quals es puguen beneficiar diversos usuaris. A més, que aqueixa prohibició, -afegia-dificultava la consecució dels objectius d'eficiència energètica i mediambiental establida en les Directives 2009/28/CE de foment de l'ús d'energia procedent de fonts renovables; 2010/31/UE relativa a l'eficiència energètica dels edificis, o 2012/27/UE relativa a eficiència energètica.

En particular el Tribunal va centrar la seua atenció en la **Directiva 2010/31/UE**¹³ que considera les instal·lacions descentralitzades de proveïment d'energia basades en energia procedent de fonts renovables, com un mitjà per a garantir que els edificis complisquen els requisits mínims d'eficiència energètica que han d'establir els Estats membres; i recordava que la Directiva es plantejava com a objectiu per a 2020 la implantació del “edifici de consum d'energia quasi nul” el que significa que compleix amb un nivell d'eficiència energètica molt alt i en el qual la quantitat d'energia requerida hauria d'estar coberta, en molt alta mesura, per energia procedent de fonts renovables, inclosa l'energia procedent de fonts renovables “produïda in situ o en l'entorn”¹⁴; com ha sigut recollit també per la legislació espanyola en el Reial decret 56/2016 de 12 de febrer¹⁵.

12.- El Tribunal Constitucional va considerar que el propi article 4.3 “part de l'existència de xarxes interiors de diversos consumidors” i que aquesta xarxa interior de diversos consumidors es correspon amb el que tècnicament es denomina “instal·lació d'enllaç” és a dir: “aquelles que a través de l'escomesa uneixen la xarxa de distribució amb les instal·lacions interiors o receptores de cadascun dels usuaris que poden trobar-se en una mateixa urbanització o edifici, i que recorren sempre per llocs d'ús comú però que romanen en propietat dels usuaris, els quals es responsabilitzen de la seua conservació i manteniment (conforme estableix la instrucció tècnica complementària per a baixa tensió ITC-BT 12 del Ministeri de Ciència i Tecnologia)”.

13.- Directiva 2010/31/UE del Parlament Europeu i del Consell, de 19 de maig de 2010, relativa a l'eficiència energètica d'edificis (DOUE L 153 de 18.6.2010).

14.- La Directiva 2010/31/UE té entre els seus objectius incrementar el nombre de “edificis de consum d'energia quasi nul”, i que aquesta es cobrisca “en molt àmplia mesura” amb energia procedent de fonts renovables, “inclosa energia procedent de fonts renovables produïda in situ o en l'entorn” (art. 2.2). Als anteriors objectius, la Directiva (UE) 2018/844, de 30 de maig, que modifica l'anterior, ha incorporat un nou objectiu a més llarg termini i ordena als Estats que establisquen una estratègia per a donar suport a la renovació dels seus parcs nacionals d'edificis residencials i no residencials, tant públics com privats, facilitant la transformació econòmicament rendible dels edificis existents en edificis de consum d'energia quasi nul abans de 2050.

15.- Reial decret 56/2016, de 12 de febrer, pel qual es transposa la Directiva 2012/27/UE del Parlament Europeu i del Consell, de 25 d'octubre de 2012, relativa a l'eficiència energètica, referent a auditories energètiques, acreditació de proveïdors de serveis i auditors energètics i promoció de l'eficiència del subministrament d'energia (BOE 38 de 13.2.2016).

La possibilitat de promoure l'autoconsum elèctric conjunt és especialment interessant a Espanya, atès que la major part dels edificis que podrien beneficiar-se de la implantació d'instal·lacions de generació d'energia procedent de fonts fotovoltaiques, són edificis integrats per habitatges individuals, edificacions comercials i d'una altra naturalesa, integrades per pluralitat d'usuaris de l'energia.

Després de la sentència del Tribunal Constitucional, va quedar clar que el legislador autonòmic tenia competència per a promoure l'autoconsum conjunt d'energia elèctrica, i fins i tot es va posar de manifest que aquesta mesura contribuiria a complir amb els objectius previstos en matèria d'eficiència energètica dels edificis; però es feia necessari, a fi d'oferir suficients garanties jurídiques, un reconeixement exprés del dret a l'autoconsum conjunt, com recull la recent reforma de l'art. 9.1.

En efecte, com vam veure, una de les principals novetats de la reforma duta a terme pel RDL 15/2018 ha sigut el **reconeixement de l'autoconsum "col·lectiu", que no conjunt**, la qual cosa en principi suscita el dubte de si els auto-consumidors col·lectius podran intercanviar entre ells l'electricitat, com contempla l'article 21.4 Directiva 2018/2001.

L'autoconsum col·lectiu es defineix en l'RD 244/2019 com a manera de consum en el qual un grup de persones consumeixen, "de forma acordada", energia elèctrica provinent d'instal·lacions de generació pròximes a les de consum i associades als mateixos (art. 3 m).

Aquests consumidors col·lectius estan vinculats entre si, no sols perquè consumeixen col·lectivament, en la forma acordada, l'energia provinent d'aqueixes instal·lacions, sinó també perquè seran els cotitulars de la instal·lació i del mecanisme anti abocat¹⁶ si han optat per un auto-consum sense excedents.

Cal aclarir que "titular" de la instal·lació no és el mateix que "propietari" d'aquesta. El titular pot tindre o no la propietat de la instal·lació, però en tot cas tindrà l'ús i gaudi d'aquesta, la qual cosa li fa al mateix temps titular dels beneficis, riscos i responsabilitats que es deriven de l'explotació d'aquesta instal·lació. Si els consumidors col·lectius hagueren optat per un autoconsum amb excedents, podran ser copropietaris

i/o cotitulars de la instal·lació, però no serà necessari; pel que la titularitat de la instal·lació (pròpia o aliena) podria tindre-la un tercer.

Cap també plantejar-se si aquests consumidors podrien intercanviar energia com contemplen les directives analitzades, o fins i tot compartir la factura, sense perjudici de la distribució interna dels costos que corresponga. No sembla que això siga possible, ja que l'art. 4.3 del RD 244/2019 obliga a tots els consumidors que es troben associats a la mateixa instal·lació de generació, a comunicar de manera individualitzada a l'empresa distribuïdora, com a encarregada de la lectura, l'acord signat per tots els participants en el qual es recull el criteri de repartiment entre ells a l'efecte de la seua facturació i liquidació. L'Annex I estableix com haurà de determinar-se l'energia horària generada individualitzada de cada partícip, i com una vegada determinat el seu valor (coeficient) es reflectirà en el citat acord i haurà de ser constant. Així mateix, es determina com es calcularà l'energia auto-consumida individualitzada. No obstant això, la norma preveu també la possible modificació per Ordre Ministerial dels anteriors criteris, per a permetre la implementació de coeficients de repartiment dinàmics (Disposició final cinquena, 2).

Finalment, els auto-consumidors col·lectius sembla que també compartiran la responsabilitat "davant el sistema elèctric", com diuen els arts. 5.3 i 5.4, per l'incompliment de les citades normes. La responsabilitat que s'imposa és, en clar perjudici dels consumidors, la responsabilitat solidària d'aquests, cosa que significa que el creditor podrà reclamar a qualsevol d'ells la totalitat de l'import degut. Qui efectue el pagament, podrà reclamar al mateix temps a cadascun dels altres partícips la part que a cadascú li corresponga amb els interessos previstos (o legals); si un dels partícips és insolvent, la seua part haurà de ser assumida pels altres partícips a prorrata. En el nostre ordenament la responsabilitat d'un col·lectiu es presumeix mancomunada llevat que s'assumisca expressament l'obligació com a solidària (arts. 1137 a 1148 Codi civil), per la qual cosa no és d'estranyar que en altres ordenaments s'haja establert que els auto-consumidors respondran conjunta o mancomunadament de les obligacions assumides i no solidàriament¹⁷.

16.- És impropï dir que la titularitat de la instal·lació i el mecanisme d'anti-abocat serà compartida solidàriament. No existint una persona jurídica que posseïssa aqueixa titularitat, la titularitat serà comuna a tots els partícips i es regirà per les normes aplicables a la comunitat de béns o drets previstes en el Codi civil (arts. 392 a 406).

17.- En aquest sentit es manifesta per exemple el Decret llei 162/2019 d'Autoconsum d'Energia Renovable de Portugal, en el seu art. 6.6.

L'actuació col·lectiva dels auto-consumidors d'energia renovable es fa en concepte de cotitulars d'uns drets d'ús i gaudi (i tal vegada d'uns drets de propietat), i no baix una personalitat jurídica diferenciada; per tant, el seu funcionament es regirà, mancant disposicions legals específiques i imperatives, pels acords pels membres d'aquest col·lectiu o comunitat (comuners) i en defecte d'això per les normes del Codi civil relatives a la comunitat de béns (arts. 392 et seq.).

Si els membres d'aquesta comunitat estigueren integrats en un edifici per pisos serà aplicable l'**art. 396 del Codi civil (CC)** i la **Llei 49/1960 de Propietat Horitzontal (LPH)** que ho desenvolupa. És d'interès destacar que aquesta normativa reconeix expressament com a element comú d'un edifici, per ser necessari per al seu adequat ús i gaudi: els serveis o instal·lacions comunes per al subministrament d'aigua, gas o electricitat, "fins i tot les d'aprofitament d'energia solar"¹⁸, i ho sotmet entre altres a les següents normes:

a) la instal·lació de sistemes comuns (o privatis) d'aprofitament d'energies renovables, o de les infraestructures necessàries per a accedir a "nous subministraments energètics col·lectius", podrà ser acordada, a petició de qualsevol propietari, per un terç dels integrants de la comunitat que representen, al mateix temps, un terç de les quotes de participació (art. 17.1. 1r LPH);

b) tindrà caràcter obligatori i no requerirà d'acord previ de la junta de propietaris, (encara que poguera implicar una modificació del títol constitutiu o d'acords previs), els treballs i obres que siguin necessàries per a l'adequat manteniment i compliment del deure de conservació de l'immoble, dels seus serveis i de les instal·lacions comunes (art. 10.1 a, LPH)

c) en canvi, la comunitat no podrà repercutir el cost de la instal·lació o adaptació d'aquestes infraestructures comunes, ni els derivats de la seua conservació i manteniment posterior, sobre aquells propietaris que no hagueren votat expressament en la Junta a favor de la instal·lació del sistema. No obstant això, si amb posterioritat sol·licitaren l'accés als subministraments energètics, i això requerisca aprofitar les noves infraestructures o les adaptacions realitzades en les preexistents, podrà autoritzar-se'ls sempre que abonen l'import que els haguera correspost, degudament actualitzat, aplicant el corresponent interès legal (art. 17.1. 2n LPH);

d) la instal·lació d'aprofitament de l'energia solar com ben comuna, no és susceptible de divisió, i els drets sobre la mateixa només podran ser alienats, gravats o embargats "juntament amb la part determinada privativa de la qual són annex inseparable", això és, juntament amb l'habitatge o local al qual donen servei (art. 396 CC.).

e) Aquesta normativa és preceptiva i per tant d'obligat compliment. En el no previst en les seues normes s'aplicarà els acords pels comuners.

En definitiva, l'auto-consum col·lectiu si té lloc entre els veïns d'un edifici d'habitatges, té un marc jurídic aplicable, clar, adequat i incentivador d'aquestes iniciatives. Fora d'aquest cas, els consumidors (comuners) hauran d'acordar les normes per les quals es regirà la gestió del seu sistema d'auto-consum col·lectiu, i en defecte d'això s'aplicaran les normes del Codi civil relatives a la comunitat de béns (arts. 392-406). I en tots dos casos, caldrà tindre en compte les normes que en desenvolupament del RDL 15/2018 es dicten, perquè com a disposicions especials seran també d'aplicació, com les normes del RD 244/2019 que comentem en aquest capítol.

18.- Segons l'art. 396 del Codi civil són elements comuns d'un edifici "tots els necessaris per al seu adequat ús i gaudi, com ara el sòl, vol, fonamentacions i cobertes; elements estructurals i entre ells els pilars, bigues, forjats i murs de càrrega; les façanes, amb els revestiments exteriors de terrasses, balcons i finestres, incloent la seua imatge o configuració, els element de tancament que les conformen i els seus revestiments exteriors; el portal, les escales, porteries, corredors, passos, murs, fossats, patis, pous i els recintes destinats a ascensors, depòsits, comptadors, telefonies o a altres serveis o instal·lacions comunes, fins i tot aquells que foren d'ús privatiu; els ascensors i les instal·lacions, conduccions i canalitzacions per al desguàs i per al subministrament d'aigua, gas o electricitat, fins i tot les d'aprofitament d'energia solar; les d'aigua calenta sanitària, calefacció, aire condicionat, ventilació o evacuació de fums; les de detecció i prevenció d'incendis; les de porter electrònic i altres de seguretat de l'edifici, així com les d'antenes col·lectives i altres instal·lacions per als serveis audiovisuals o de telecomunicació, totes elles fins a l'entrada a l'espai privatiu; les servituds i qualssevol altres elements materials o jurídics que per la seua naturalesa o destí resulten indivisibles".

4.4. Modalitats d'autoconsum

La llei 24/2013 del Sector Elèctric distingeix dues modalitats d'autoconsum que denomina a) subministrament amb autoconsum sense excedents, quan la instal·lació de generació compta amb dispositius físics instal·lats que impedisquen la injecció de l'energia excendentària a la xarxa de transport o distribució; i b) subministrament amb autoconsum amb excedents, quan res impedisca que la instal·lació de generació pugui injectar l'energia excendentària a les xarxes.

Aquestes dues modalitats es reproduïen en l'art. 4.1 del RD 244/2019, però realment segons el criteri que s'adopti podrien distingir-se més modalitats, per exemple, en atenció a la condició individual o col·lectiva de l'acte-consumidor, com vam veure anteriorment; o a la ubicació de la instal·lació de generació en relació amb la de consum. Aquestes diverses possibilitats poden contemplar-se en el **quadre** que es mostra més a baix.

Com vam veure anteriorment, l'autoconsum es defineix en la Llei 24/2013 (art. 9.1) com el consum per part d'un (individual) o diversos consumidors (col·lectiu) d'energia elèctrica provinent d'instal·lacions de generació pròximes a les de consum i associades a aquests.

El RD 244/2019, en desenvolupar l'anterior precepte diferencia entre instal·lació de generació, que

és aquella encarregada de la producció d'energia elèctrica a partir d'una font d'energia primària (art. 3 b); i *instal·lació de producció*, que és aquella instal·lació de generació inscrita en el registre administratiu d'instal·lacions de producció d'energia elèctrica del Ministeri per a la Transició Ecològica¹⁹. Convé recordar en aquest punt que les instal·lacions de producció no superiors a 100 kW de potència associades a modalitats de subministrament amb autoconsum amb excedents estan exemptes de l'obligació d'inscripció en aquest registre; no obstant això, les Comunitats Autònomes i les Ciutats Autònomes de Ceuta i Melilla podran donar-los d'alta, d'ofici, en els seus respectius registres administratius d'autoconsum (art. 9.3 Llei 24/2013). No obstant això, i malgrat no necessitar inscriure's, el RD 244/2019 les considera també instal·lacions de producció (art. 3 c).

Les instal·lacions de generació pròximes, es concreten en l'art. 3 g del RD 244/2019, i es classifiquen en Instal·lacions pròximes de xarxa interior quan estiguen connectades a la xarxa interior dels consumidors associats (I) o estan units a aquests a través de línies directes (II), i Instal·lacions pròximes a través de la xarxa, que poden ser, aquelles connectades a qualsevol de les xarxes de baixa tensió (BT) derivada del mateix centre de transformació (III), les connectades en BT a una distància inferior a 500 metres entre els respectius equips de mesura (IV) i aquelles situades en una mateixa referència cadastral.

INSTAL·LACIÓ DE GENERACIÓ		ABOCAMENT A XARXA		CONSUMIDOR
Instal·lacions pròximes de xarxa interior	I Connectada a Red interior	SENSE excedents		INDIVIDUAL
	II Unida por línea directa	AMB excedents	ACOLLIDA a compensació	
Instal·lacions pròximes a través de la Xarxa	III Connectada en BT mateix transformador		NO ACOLLIDA a compensació	COL·LECTIU
	IV Connectada en BT a menys de 500 m V Connectades en mateixa referència cadastral			

19.- Com a regla general, totes les instal·lacions de producció d'energia elèctrica han d'inscriure's obligatòriament en el registre administratiu d'instal·lacions de producció d'energia elèctrica dependent del Ministeri de Transició Ecològica. En la secció primera s'inscriuen les instal·lacions amb potència instal·lada superior a 50 MW i en la segona secció les que tinguen una potència igual o inferior a 50 MW. No obstant això, també les Comunitats Autònomes podran crear i gestionar els corresponents registres territorials. En tal cas, es preveu un sistema per a facilitar l'intercanvi de les inscripcions entre els registres (art. 37 i 38 Reial decret 413/2014, de 6 de juny, pel qual es regula l'activitat de producció d'energia elèctrica a partir de fonts d'energia renovables, cogeneració i residus).

Però la principal distinció es fa entre *modalitats de subministrament amb autoconsum sense excedents*, quan dispositius físics instal·lats (mecanisme anti-abocament) impedisquen la injecció d'energia excedentària a la xarxa de transport o distribució; i *modalitats de subministrament amb autoconsum amb excedents*, quan la instal·lació de producció pròxima i associada a la de consum permeti, a més de subministrar energia per a autoconsum, injectar energia excedentària en les xarxes de transport i distribució. En el primer cas, l'acte-consumidor té la condició exclusiva de consumidor (persones física o jurídica adquirent d'energia per al seu propi consum), mentre que en el segon es considera que existeix consum i producció, i per tant, a més del consumidor, es reconeix la presència d'un productor (persona física o jurídica, que té la funció de generar energia elèctrica, així com la de construir, operar i mantindre les instal·lacions de producció), segons l'art. 6 de la Llei 24/2013. Les instal·lacions pròximes de xarxa interior poden optar per qualsevol de les anteriors modalitats, però les instal·lacions pròximes associades a través de la xarxa només podran adoptar l'última de les modalitats, això és, subministrament amb autoconsum amb excedents (art. 4.5 RD 244/2019).

Aquesta segona modalitat pot ser de dos tipus: a) *modalitat amb excedents acollida a compensació*, que permet la compensació simplificada entre els dèficits dels seus consums i la totalitat dels excedents de les seues instal·lacions de generació associades, i b) *modalitat amb excedents no acollida a compensació*, que permetrà al productor percebre per l'energia excedentària abocada les contraprestacions econòmiques corresponents (art. 13.4 RD 244/2019). Per a poder acollir-se a la primera modalitat han de donar-se unes certes condicions que estableix la norma i ser acordat pel consumidor i el productor. Aqueixes condicions són: i. Que la font d'energia primària siga d'origen renovable; ii. Que la potència total de les instal·lacions de producció associades no siga superior a 100 kW; iii. Que, si resultara necessari realitzar un contracte de subministrament per a serveis auxiliars de producció, el consumidor subscriu un únic contracte de

subministrament per al consum associat i per als consums auxiliars de producció amb l'empresa comercialitzadora; iv. Que el consumidor i productor associat hagen subscrit un contracte de compensació d'excedents d'autoconsum, i v. Que la instal·lació de producció no tinga atorgat un règim retributiu addicional o específic (art. 4.2).

Cal recordar que totes les anteriors modalitats d'autoconsum podran ser adoptades pel consumidor, tant de manera individual com de manera col·lectiva juntament amb altres consumidors, com vam veure en els apartats anteriors. En aquest últim cas tots els consumidors participants que es troben associats hauran de pertànyer a la mateixa modalitat i hauran de comunicar individualment a l'empresa distribuïdora l'acord signat per tots els partícips on es recullen els criteris de repartiment de l'energia generada entre ells (art. 4.3 i Annex I).

Finalment, ha de tindre's en compte que els consumidors (individuals o col·lectius) podran canviar de modalitat d'autoconsum en qualsevol moment, adequant les seues instal·lacions per a això, i ajustant-se a les normes aplicables, però en cap cas, un consumidor podrà estar associat alhora a més d'una modalitat (art. 4.5).

5. Les Comunitats Energètiques a Espanya

La legislació espanyola no ha incorporat encara la regulació de les comunitats energètiques, present en les anteriors directives, a diferència d'altres països del nostre entorn²⁰. Fins al moment s'ha limitat pràcticament a proporcionar una definició de les comunitats d'energies renovables²¹. Així, segons l'article 6.1, j) de la Llei 24/2013 del Sector Elèctric, les **comunitats d'energies renovables** són entitats jurídiques basades en la participació oberta i voluntària, autònomes i efectivament controlades per socis o membres que estan situats en les proximitats dels projectes d'energies renovables que siguen propietat d'aquestes entitats jurídiques i que aquestes hagen desenvolupat, els socis o els membres de les quals siguen persones

20.- Com és el cas de la Llei 4513 de 22 de gener de 2018 de Comunitats Energètiques de Grècia; el Decret llei 162/2019, de 25 d'octubre que aprova el règim jurídic aplicable a l'autoconsum d'energia renovable a Portugal (Comunitats d'energia renovable: arts. 19 i 20), o la Llei 2019-1147, de 8 de novembre de 2019 relativa a l'energia i el clima de França (Comunitats d'energia renovable: art. 40) i l'Ordenança n° 2021-236 de 3 març 2021 que transposa les anteriors directives (UE) 2018/2001 i 2019/944.

21.- Com reconeix el Reial decret llei 23/2020, fins al moment s'ha incorporat parcialment la Directiva 2019/944, quant a l'emmagatzematge i agregació; i la Directiva 2018/2001, també parcialment quant a les comunitats energètiques (Disposició final sisena). Podríem dir que només ha incorporat a l'article 6 de la Llei 24/2013 del Sector Elèctric, l'article 2.16 de la Directiva 2018/2001, que recull la definició de "comunitat d'energies renovables".

físiques, pimes o autoritats locals, inclosos els municipis i la finalitat primordial dels quals siga proporcionar beneficis mediambientals, econòmics o socials als seus socis o membres o a les zones locals on operen, en lloc de guanys financers.

Aquesta norma es va introduir a través del Reial decret llei 23/2020, de 23 de juny de mesures en matèria d'energia i en altres àmbits per a la reactivació econòmica, mitjançant el qual s'incorpora parcialment la Directiva 2018/2001 quant a les comunitats d'energies renovables (Disposició final sisena). Segons la seua exposició de motius, la comunitat d'energia renovable té com a fi la participació dels ciutadans i autoritats locals en els projectes d'energies renovables, la qual cosa permetrà una major acceptació local d'aquestes energies i una participació major dels ciutadans en la transició energètica.

Com a mesures de foment, pot citar-se l'art. 14, 7 bis²², també incorporat pel RD Llei 23/2020 i la Disposició final tercera, apartat 6é, introduïda per la Llei 6/2018 de Pressupostos Generals de l'Estat²³. Però aquesta última només garanteix l'especial tractament retributiu a les comunitats energètiques constituïdes com a organitzacions sense ànim de lucre.

A la vista del concepte legal de comunitat energètica renovable present en la Llei del Sector Elèctric, poden assenyalar-se les següents característiques:

a) Es tracta d'entitats jurídiques, això és, entitats amb **personalitat jurídica**. La directiva no estableix cap **forma jurídica** en particular²⁴. En alguns Estats membres s'ha optat exclusivament per la cooperativa²⁵ (Grècia), per la cooperativa i la associació²⁶ (Itàlia), o, per la cooperativa i la societat per accions simplificada²⁷ (França). A Espanya no s'ha pres cap decisió encara. El Pla Nacional Integrat d'Energia i Clima 2021-2030, aprovat per Acord de Consell de Ministres el 16 de març de 2021, diu sobre aquest tema que es desenvoluparà el marc normatiu apropiat per a definir aquestes entitats jurídiques, i que “el desenvolupament del marc normatiu haurà de tindre en compte figures i casuístiques d'actors o agrupacions existents i susceptibles de constituir-se en comunitats energètiques locals, com a cooperatives, polígons industrials, parcs tecnològics, comunitats de propietaris o zones portuàries” (Mesura 1.13). L'anterior redacció és qüestionable, una comunitat energètica ha de tindre personalitat jurídica i això exigeix constituir-se d'acord amb alguna forma jurídica que ator-

22.- Segons aquest precepte: “Adicionalment al règim retributiu específic previst en l'apartat anterior, a fi d'afavorir la previsibilitat i estabilitat en els ingressos i finançament de les noves instal·lacions de producció d'energia elèctrica a partir de fonts d'energia renovable que es construisquen, el Govern desenvoluparà reglamentàriament un altre marc retributiu per a la generació d'energia elèctrica a partir de fonts d'energia renovable, basat en el reconeixement a llarg termini d'un preu fix per l'energia. El referit marc retributiu s'atorgarà mitjançant procediments de concurrència competitiva en els quals el producte a subhastar serà l'energia elèctrica, la potència instal·lada o una combinació de totes dues i la variable sobre la qual s'oferirà serà el preu de retribució d'aquesta energia. En els procediments de concurrència competitiva, que hauran d'estar orientats a l'eficiència en costos, es podrà distingir entre diferents tecnologies de generació en funció de les seues característiques tècniques, grandària, nivells de gestionabilitat, criteris de localització, maduresa tecnològica i aquells altres que garantisquen la transició cap a una economia descarbonitzada, així com tindre en compte les particularitats de les comunitats d'energies renovables perquè aquestes puguin competir per l'accés al marc retributiu en nivell d'igualtat amb altres participants, tot això d'acord amb la normativa comunitària”.

23.- Segons aquesta disposició: “S'habilita al Govern a fi de que totes aquelles instal·lacions de generació la titularitat de la qual siga de comunitats energètiques, entenen aquestes com a organitzacions sense ànim de lucre, persones físiques, o petites i mitjanes empreses els accionistes o els membres de les quals majoritaris siguen persones físiques, ens locals o provincials, o igualment altres petites i mitjanes empreses, puguin tindre un especial tractament retributiu com a vehicle imprescindible per a la seua necessària permanència en el mercat de generació”.

24.- Com diu l'exposició de motius de la Directiva 2018/2001, les característiques particulars de les comunitats locals d'energies renovables en relació amb la seua grandària, la seua estructura de propietat i el nombre de projectes poden obstaculitzar la seua competitivitat enfront d'actors amb projectes o carteres de major envergadura. “Per consegüent, els Estats membres han de tindre la possibilitat de triar qualsevol forma d'entitat per a les comunitats d'energies renovables, sempre que aquesta entitat puga exercir drets i estar subjecta a obligacions actuant en nom propi”.

25.- Fajardo García, G. y Frantzeskaki, M. (2021): “Les comunitats energètiques a Grècia”. REVERSCO, Revista de Estudios Cooperativos, vol. 137, e71866. <https://dx.doi.org/10.5209/reve.71866>.

26.- Felipe Barroco, Francesca Cappellaro, Carmen Palumbo, “Le Comunità Energetiche in Italia. Una guida per orientarsi e cittadini nel nuovo mercato dell'energia”. Green Energy community, 2020, pàg. 23.

27.- La societat per accions simplificada no té un equivalent en Dret espanyol, i es caracteritza per la seua flexibilitat, perquè el seu règim jurídic serà el previst en els estatuts i són poques les normes jurídiques que ha de respectar (art. L227-1 a L227-20 del Codi de comerç). Això li permet aproximar-se al funcionament propi d'altres entitats. No hi ha un capital mínim i poden fer aportacions de capital i de treball a canvi d'accions. No obstant això, han d'estar representades i gestionades per un president, que pot ser una persona física o jurídica. Els socis són lliures per a determinar l'abast del poder d'aquest i poden sotmetre determinades decisions d'aquest a l'acord previ dels accionistes.

gue aqueixa personalitat. Les lleis de cooperatives reconeixen personalitat jurídica a les entitats que es constitueixen com a tals i s'inscriuen en el Registre de Cooperatives; les altres no són formes jurídiques i per tant primer hauran de constituir-se formalment per a adquirir personalitat jurídica (com a associacions, cooperatives, societats anònimes, etc.), i posteriorment, si compleixen els altres requisits, qualificar-se com a comunitats energètiques. L'expressió d'interès llançada pel MITECO el 22 de gener de 2021 per a identificar mecanismes que impulsen les comunitats energètiques locals, parla d'aquestes com a “nous models per a democratitzar la producció energètica a través d'un sistema organitzatiu controlat per un conjunt de ciutadans, pimes o entitats locals”, enfront d'un model convencional en el qual la ciutadania, les empreses i els ajuntaments i entitats locals es limitaven a ser clients. L'anterior text sembla desconèixer l'existència i funció que les cooperatives elèctriques i cooperatives d'energies renovables venen desenvolupant a Espanya des de fa més de 100 anys.

b) Aqueixa entitat jurídica, conformement al Dret nacional, ha de basar-se en la **participació oberta i voluntària**. Els Estats han de garantir que els consumidors finals i en particular els domèstics tenen dret a participar en una comunitat d'energies renovables, per la qual cosa han de ser entitats que oferisquen participació a tot consumidor final que ho sol·licite i, sobretot, si està situat en les proximitats.

c) Ha de tractar-se d'una **entitat autònoma**. Com diu l'exposició de motius de la Directiva 2018/2001 han de poder conservar la seua autonomia respecte dels membres individuals i d'altres actors habituals en el mercat, que participen en la comunitat com a membres o socis, o que cooperen d'altres formes, com, per exemple, mitjançant la inversió. Per a garantir aqueixa autonomia, cap dels seus socis o membres ha de tindre el control de l'entitat, ni dels seus òrgans socials. Per a evitar que un soci acabe controlant la comunitat quan aquesta adopta una forma jurídica no democràtica, han de posar-se límits estatutaris a la transmissibilitat de les accions/participacions, o limitar els drets de vot en aquestes.

d) D'altra banda, seran els **socis i membres situats en les proximitats dels projectes** d'energies renovables propietat de la comunitat, els qui tinguen el **control de l'entitat**, els seus vots han de representar la majoria dels vots, presents o representats en els òrgans socials, a l'hora de prendre les decisions. Per a garantir el control d'aquests poden utilitzar-se diverses classes de socis i atribuir a cada classe un percentatge de vots; alhora, la pertinença a cada classe ha d'estar condicionada a aqueixa vinculació amb el territori.

e) Els **socis o membres** de les comunitats han de ser persones físiques, pimes o autoritats locals, inclosos els municipis. La regulació pendent haurà d'incorporar també que quan una empresa privada participa en una comunitat d'energia renovable, aquesta participació no podrà constituir la seua activitat comercial o professional principal, com exigeix l'art. 22. 1 Directiva 2018/2001.

f) La **finalitat** primordial de la comunitat energètica és proporcionar beneficis mediambientals, econòmics o socials als seus socis o membres o a les zones locals on operen, en lloc de guanys financers. Aqueixos beneficis poden consistir en un estalvi en la factura energètica; una major producció d'energia renovable; una reducció de les emissions de CO₂ i d'altres gasos; una reducció de la pobresa energètica; un consum més eficient, etc. La prioritat d'aquests fins sobre els guanys financers ha de tindre el seu corresponent reflex en regular la distribució dels resultats de l'exercici econòmic.

El retard en la incorporació de les citades directiva no ha impedit la promoció de les anomenades “comunitats energètiques locals” al nostre país, principalment a través de l'IDAE²⁸. En particular, mereix destacar-se la Guia publicada per al desenvolupament d'instruments de foment de comunitats energètiques locals, que ha permés la constitució de nombroses comunitats malgrat no disposar encara del seu marc jurídic²⁹.

28.- El IDAE o Institut per a la Diversificació i Estalvi de l'Energia és una entitat pública empresarial adscrita al Ministeri per a la Transició Ecològica i el Repte Demogràfic, a través de la Secretaria d'Estat d'Energia, de qui depèn orgànicament. El IDAE, creat en 1985 i l'Estatut del qual es regula pel RD 18/2014 de 17 de gener, té entre els seus fins contribuir a la consecució dels objectius que té adquirits el nostre país en matèria de millora de l'eficiència energètica, energies renovables i altres tecnologies baixes en carboni, marc estratègic de la seua activitat.

29.- <https://www.idae.es/publicaciones/guia-para-el-desarrollo-de-instrumentos-de-fomento-de-comunidades-energeticas-locales>

6. Les cooperatives davant les comunitats energètiques

Les comunitats energètiques, abans de ser objecte d'atenció per a les institucions europees, i de la seua regulació en les citades directives, ja havien sigut objecte de desenvolupament en diversos Estats europeus, normalment sota la forma de cooperativa³⁰.

Un estudi realitzat en 2013 per la **Unitat de Cooperatives de l'Organització Internacional del Treball**, classificava els diferents tipus de **cooperatives energètiques** i analitzava casos de cooperatives d'electricificació i de producció de diferents països del món, així com mesures (directes i indirectes) de promoció de les cooperatives energètiques des de l'Estat, el moviment cooperatiu i les organitzacions internacionals. Destacava que una de la raons de per què aquestes iniciatives empresarials d'autoconsum energètic opten pel model cooperatiu és perquè cada vegada es demanda més la **democratització de l'energia** i la cooperativa propicia l'apoderament de les persones i la seua participació en la gestió en igualtat de condicions; però també pel creixent interès públic a trobar solucions energètiques comunitàries i de propietat local, la qual cosa propiciava que es dictaren noves regulacions energètiques i mesures de suport per a l'energia renovable i la conscienciació sobre qüestions ecològiques i canvi climàtic. L'estudi conclouia amb diverses recomanacions, però principalment demandava un marc legislatiu adequat per al desenvolupament d'aqueixes iniciatives cooperatives que incloguera mesures de suport, tant tècnic com financer.

Hui dia continua sent la cooperativa la forma triada majoritàriament pels Estats i pels promotors³¹.

De fet, aquesta és la forma inicialment recomanada per les institucions europees, i que encara és present en algunes de les seues declaracions, com en la Comunicació de la Comissió Europea "Energia límpia per a tots els europeus" de 30 de novembre de 2016, on manifesta el seu propòsit que els consumidors

europeus produïsquen, emmagatzemen, compartisquen, consumisquen i venguen en el mercat la seua pròpia energia, i que ho facen directament, o a través de "cooperatives d'energia" i altres fórmules; o el Dictamen del Comité Econòmic i Social Europeu, de 2017 "Cooperatives de productors-consumidors (prosumidors) d'energia: oportunitats i reptes als països de la UE" (2017/C034/07) en el qual proposava la creació d'agrupacions de productors-consumidors, que assumiren la forma de cooperatives d'energia i assenyalava entre altres motius que el seu objectiu no és maximitzar beneficis sinó principalment prestar ajuda econòmica i suport als seus membres.

No obstant això, com hem vist anteriorment, les institucions europees, a l'hora de regular les comunitats energètiques han donat llibertat als Estats perquè determinen quina forma jurídica han d'adoptar les comunitats energètiques. Aquesta decisió obeeix fonamentalment a dues raons:

a) D'una banda, no tots els marcs jurídics permeten la presència en la cooperativa de socis inversors, de consumidors no socis, o de socis entitats públiques; pel que cal acceptar altres fórmules que sí que admeten aquestes possibilitats.

b) Per altra banda, perquè en alguns països la cooperativa no és l'única forma jurídica que permet el desenvolupament d'una activitat econòmica organitzada de manera autònoma, participativa i els socis o els membres de la qual siguen majoritàriament consumidors finals de l'energia que produeix la comunitat en les seues pròpies instal·lacions. Així, les associacions també poden complir amb aquestes característiques, i altres formes jurídiques específiques com les societats anònimes simplificades franceses, a les quals vam fer referència anteriorment; les Societats de Benefici Comunitari (*Community Benefit Society*) en el Regne Unit³², i models d'empreses socials orientades a fins d'interès general³³. També s'ha plantejat la constitució de comunitats energètiques com a consorcis, empreses públiques mixtes o corporacions

30.- L'Observatori Crític de l'Energia, a l'octubre de 2016 va publicar un estudi titulat "Un autoconsum que democratitza el sistema elèctric. Lliçons apreses de l'experiència internacional", on analitzava entre altres els factors d'èxit de l'autoconsum en països com Alemanya i assenyalava a la participació ciutadana, oferint dades com que, en 2012 en aquell país, el 47% de la potència d'energia renovable instal·lada estava en mans de ciutadans i cooperatives.

31.- Aqueixa és la conclusió a la qual arriben Caramizaru i Uihlein en el seu estudi de 2020 per a la Comissió Europea, JRC Science for policy report. *Energy communities: an overview of energy and social innovation* (p. 15).

32.- Una Societat de Benefici Comunitari és una entitat controlada democràticament pels seus membres (cada membre té un vot). La seua finalitat principal és el benefici de la comunitat en general, i els membres no poden rebre un tracte preferencial. Els guanys han de destinar-se al benefici de la comunitat (encara que també es poden pagar interessos fins a una taxa limitada). Si volen garantir la seua condició d'organització sense fins de lucre estableixen la irrepartibilitat del seu patrimoni.

33.- Una àmplia descripció dels models jurídics emprats per les comunitats energètiques a Europa pot veure's en Caramizaru i Uihlein (Op. cit., pàg. 14-15).

de dret públic, amb la finalitat que estiguen impulsades i gestionades pel municipi³⁴. Aquestes entitats per la seua falta d'autonomia no podrien constituir-se com CER, però sí com CCE.

La cooperativa es concep internacionalment com una associació autònoma de persones que s'han unit de manera voluntària per a satisfer les seues necessitats i aspiracions econòmiques, socials i culturals en comú mitjançant una empresa de propietat conjunta i de gestió democràtica. L'**Aliança Cooperativa Internacional**, en la seua Declaració sobre la Identitat Cooperativa, aprovada a Manchester en 1995, no sols defineix el que és la cooperativa, en els termes assenyalats, sinó que també destaca les seues característiques, entre les quals extraïem les següents:

a) Les cooperatives són **autònomes** perquè estan controlades efectivament pels seus membres, i si signen acords amb altres organitzacions, fins i tot els governs, o si aconsegueixen capital de fonts externes, ho fan de manera que asseguren el control democràtic per part dels seus socis i mantinguen l'autonomia cooperativa (Principi d'autonomia i independència).

b) Les cooperatives són organitzacions **voluntàries i obertes** a totes les persones capaces d'utilitzar els seus serveis i disposades a acceptar les responsabilitats de ser membre, sense discriminació. Les cooperatives han de tendir la mà a tots els grups de població i minories capaces de beneficiar-se de l'empresa cooperativa (Principi d'adhesió voluntària i oberta).

c) Les persones que s'uneixen a la cooperativa busquen satisfer les seues **necessitats i aspiracions econòmiques, socials i culturals**; però també busquen el desenvolupament sostenible de les seues comunitats. Les cooperatives estan estretament lligades a les seues comunitats i tenen una responsabilitat especial per a assegurar que se sostinga el desenvolupament de les seues comunitats, econòmica, social i culturalment, i treballen per a la protecció mediambiental d'aqueixes comunitats (Principi de l'interés per la comunitat).

d) Les cooperatives són organitzacions **gestionades democràticament** pels seus membres, els quals participen activament en la fixació de les seues polítiques i en la presa de decisions (Principi de control democràtic dels seus membres).

e) Els membres contribueixen equitativament al

capital de les seues cooperatives i poden rebre una **compensació limitada pel capital aportat**, però els beneficis s'apliquen principalment al desenvolupament de la cooperativa, a millorar els serveis als seus membres i a donar suport a altres activitats aprovades pels mateixos (Principi de participació econòmica dels membres).

Com pot comprovar-se, **la definició de la comunitat energètica** present en les directives analitzades anteriorment està **inspirada en el model cooperatiu**.

D'altra banda, si bé la finalitat última de les comunitats energètiques és atendre les necessitats i aspiracions mediambientals, econòmiques o socials dels seus membres (o socis) i de la comunitat en la qual s'assentisca, les activitats que poden desenvolupar i que hauran d'incorporar en el seu objecte social són:

a) en el cas de les CCE: generar, distribuir, subministrar, consumir, agregar i emmagatzemar energia; prestar serveis d'eficiència energètica, de recàrrega per a vehicles elèctrics, o altres serveis energètics als seus membres (o socis);

b) en el cas de les CER: produir, subministrar, consumir, emmagatzemar i vendre l'energia renovable produïda, així com, compartir aquesta energia, o gestionar xarxes de distribució.

En tots dos casos, la comunitat energètica es presenta com una associació de consumidors d'energia (renovable o no), que s'uneixen per a conjuntament adquirir, produir, distribuir, consumir, compartir, emmagatzemar o vendre l'energia excedent.

La **comunitat energètica** és fonamentalment **una cooperativa de consumidors d'energia, o cooperativa elèctrica**, que és com es coneixen a Espanya.

Les cooperatives elèctriques han sigut presents en la legislació espanyola, com a cooperatives de subministraments especials (aigua, gas, energia elèctrica, etc.), des de la primera llei de cooperatives en 1931, fins a 1999, en què s'aprova la vigent llei 27/1999, que ja no les esmenta, la qual cosa no és obstacle perquè continuen existint i li les continue identificant com a tals.

Les cooperatives elèctriques són presents en la major part de països del nostre entorn socioeconòmic, baix aqueixa mateixa denominació (Xile, l'Argentina, l'Uruguai o Portugal) o denominacions similars (*ener-*

34.- González Ríos, I. "Las Comunidades energéticas locales: un nuevo desafío para las entidades locales" (en R.V. A. P. núm. 117, 2020, pp. 188-189); y AIGUASOL Comunitats energètiques locals. Guía per a l'Administració local, Barcelona, Octubre, 2020, pp. 39-41.

La figura, pendent de regular a Espanya, de la comunitat energètica, en qualsevol de les seues versions no pot concebre's al marge de la figura de la cooperativa energètica, perquè en la seua essència aquesta representa el que pretén ser aquella, i per tant és important que es tinga en compte aquesta comuna naturalesa.

La pròxima regulació de les comunitats energètiques a Espanya ha de contemplar el model cooperatiu i en particular la cooperativa elèctrica o energètica, com d'altra banda ja es fa en altres legislacions de països del nostre entorn.

gy cooperatives, power co-operatives, energiegenossenschaft, cooperatives de electrificação, cooperatives d'energia o cooperatives d'energia renovable), i fins i tot fent referència en la seua denominació a la font de l'energia (vent, sol, ...).

L'eliminació en la llei de cooperatives de la referència expressa a les cooperatives elèctriques ha privat a aquestes d'algunes peculiaritats que la legislació li venia reconeixent, com la possibilitat de tindre una base subjectiva més àmplia que les cooperatives de consumidors. Les cooperatives elèctriques han de poder acollir com a socis tant a persones físiques com jurídiques, sempre que siguen destinataris finals de l'energia i amb independència que aquesta s'utilitze en entorn domèstic, empresarial o professional. L'única exclusió ha de donar-se quan la principal activitat de l'aspirant a soci coincideix amb les activitats pròpies de l'objecte social de la cooperativa.

Les cooperatives elèctriques o energètiques estan controlades pels seus membres consumidors de l'energia, però poden comptar també amb socis que només aporten capital, fins i tot amb socis que siguen entitats públiques. Les cooperatives es creen per a prestar el millor servei, en termes de qualitat i preu, als seus membres i a les persones de la seua comunitat, als qui poden prestar els mateixos serveis, dins d'uns certs límits i condicions. Però les cooperatives també poden remunerar el capital aportat tant per socis com tercers, si bé aqueixa remuneració no pot excedir de 6 punts per damunt de l'interés legal dels diners. Les cooperatives elèctriques o energètiques tenen experiència en l'adquisició i producció d'energia, en la seua distribució i comercialització, i han si-

gut pioneres en aquest país en impulsar les energies renovables i en combatre la pobresa energètica.

La nova figura, pendent de regular a Espanya, de la comunitat energètica, en qualsevol de les seues versions (CCE o CER), no pot concebre's al marge de la cooperativa energètica, perquè en la seua essència aquesta representa el que pretén ser aquella, i per tant és important que es tinga en compte aquesta comuna naturalesa i característiques perquè:

a) Es reconega a totes les cooperatives elèctriques o energètiques existents, i que puguen crear-se en endavant com a comunitats energètiques, sense haver de sotmetre's a cap procés d'acreditació, certificació o registre; i puguen gaudir de totes les mesures que s'establisquen per a fomentar les comunitats energètiques. Servisca com a exemple de bona pràctica el Decret llei 14/2020, de 7 d'agost del Consell de la Generalitat Valenciana, que estableix mesures per a accelerar la implantació d'instal·lacions per a l'aprofitament de les energies renovables per l'emergència climàtica i la necessitat de la urgent reactivació econòmica, i que estableix mesures de foment en favor de cooperatives i comunitats d'energies renovables (art. 17.3).

b) La pròxima regulació de les comunitats energètiques contemple el model cooperatiu i en particular la cooperativa elèctrica o energètica, com el que millor s'adapta tant als fins com a la mena d'organització i activitats que s'atribueixen a les comunitats energètiques com, d'altra banda, s'està fent als països del nostre entorn.

Un impuls per a les comunitats energètiques des de la legislació europea

Óscar Güell

REScoop.eu - European federation of citizen energy cooperatives

La Unió Europea ha impulsat la participació dels ciutadans en el mercat energètic a través de la figura de les comunitats d'energia, que estan regulades en dues directives europees. Mentre els estats membres transposen la legislació europea i defineixen els marcs normatius per a les comunitats, hi ha cooperatives a Europa que porten anys obrint camí i desenvolupant projectes d'energia comunitària.

Fins ara, el sorgiment de comunitats energètiques a Europa depenia principalment de la motivació i persistència dels ciutadans i de la voluntat dels governs i reguladors per a reconèixer les seues iniciatives. Algunes van ser capaços de llançar projectes fins i tot amb el govern posant obstacles al desenvolupament de les energies renovables. Per exemple, a Espanya, la cooperativa Som Energia va llançar en 2015 el projecte Generation kWh per a la instal·lació de plaques solars d'autoconsum col·lectiu quan el govern de Mariano Rajoy va retirar les ajudes a les noves instal·lacions renovables i va crear el polèmic 'impost al sol'. No obstant això, la falta d'un marc normatiu favorable ha limitat significativament el desenvolupament de l'energia comunitària a la Unió Europea, especialment a Europa de l'est i els Balcans.

La situació va canviar al maig de 2019, quan les institucions europees van aprovar el paquet de mesures sobre energia neta per a tots els europeus, un marc legal que ajudarà al compliment dels objectius climàtics i energètics de la Unió Europea en 2030. El

redissenye de les Directives 2018/2001¹ i 2019/944² i el Reglament 2019/943³ inclosos en el paquet reconeixen la importància de la participació ciutadana en la transició energètica i li atorguen un major protagonisme.

Per primera vegada, la legislació europea també reconeix la importància de l'energia comunitària per a aconseguir els objectius climàtics. Segons un estudi del centre d'estudis CE Delft⁴, en 2050 almenys la meitat dels ciutadans europeus podrien produir la seua pròpia energia renovable, cobrint almenys el 45% de la demanda elèctrica. Per tant, el potencial de la iniciativa ciutadana en la transició energètica és enorme.

Ara és el torn dels Estats membres per a transposar la legislació comunitària i desenvolupar marcs facilitadors i programes que promoguen i faciliten el desenvolupament de comunitats energètiques i els permeten participar en el mercat energètic sense discriminació. A Espanya, el govern va incorporar el concepte de comunitats energètiques en el Reial decret llei 23/2020⁵ i també són esmentades en el Pla Nacional Integrat d'Energia i Clima (PNIEC) 2021-2030⁶. No obstant això, són tan sols una traducció directa de la directiva europea. La trasposició només es completarà quan es desenvolupe un marc normatiu que afavorisca la seua creació i establisca instruments per a facilitar l'accés a finançament i informació, com indica la directiva europea⁷.

1.- Directiva (UE) 2018/2001 del Parlament Europeu i del Consell, d'11 de desembre de 2018, relativa al foment de l'ús d'energia procedent de fonts renovables.

2.- Directiva (UE) 2019/944 del Parlament Europeu i del Consell, de 5 de juny de 2019, sobre normes comunes per al mercat interior de l'electricitat i per la qual es modifica la Directiva 2012/27/UE.

3.- Reglament (UE) 2019/943 del Parlament Europeu i del Consell, de 5 de juny de 2019, relatiu al mercat interior de l'electricitat.

4.- https://cedelft.eu/wp-content/uploads/sites/2/2021/04/CE_Delft_3J00_Potential_energy_citizens_EU_final.pdf

5.- Reial decret llei 23/2020, de 23 de juny, pel qual s'aproven mesures en matèria d'energia i en altres àmbits per a la reactivació econòmica.

6.- Pla Nacional Integrat d'Energia i Clima (PNIEC) 2021-2030.

7.- Paràgraf 4 de l'article 22 de la Directiva (UE) 2018/2001 del Parlament Europeu i del Consell, d'11 de desembre de 2018, relativa al foment de l'ús d'energia procedent de fonts renovables.

Doss noves definicions de comunitat energètica

El paquet de mesures sobre energia neta per a tots els europeus estableix dos definicions per a les comunitats energètiques: Comunitat d'energies renovables (definida en la Directiva 2018/2001) i Comunitat ciutadana d'energia (definida en la Directiva 2019/944). Les definicions de totes dues entitats giren entorn dels seus fins socials, la qual cosa les converteix en una alternativa als tradicionals agents del mercat elèctric amb finalitats merament comercials.

Segons la legislació europea, totes dues comunitats han d'estar controlades per socis o membres i el seu objectiu ha de ser proporcionar beneficis mediambientals, econòmics i socials als seus socis, membres o a les zones on operen. A més, la participació en elles ha de ser oberta, voluntària i basada en criteris no discriminatòris.

No obstant això, també existeixen algunes diferències entre totes dues definicions. La principal és que, mentre les comunitats ciutadanes d'energia poden operar en qualsevol àrea del sector elèctric, les comunitats d'energies renovables restringeixen les seues activitats a projectes l'origen dels quals siguin les energies renovables. Aquestes últimes també són més restrictives quant a l'àmbit geogràfic dels seus membres (han d'estar situats en les proximitats dels projectes) i a la seua governança (han de ser autònoms – no poden ser controlades per un sol membre o agent del mercat – i limiten la participació a persones físiques, pimes o autoritats locals).

La normativa europea ja ha propiciat el naixement d'algunes comunitats energètiques. Per exemple, a Itàlia, el govern va aprovar al febrer de 2020⁸ una llei que va permetre una trasposició anticipada i parcial de la Directiva 2018/2001, la qual cosa va donar lloc a la creació de la primera comunitat energètica renovable del país: la Comunità Energetica Rinnovabile Magliano Alpi.

La comunitat energètica de Magliano Alpi, una localitat de 2.200 habitants situada a la província de Torí, està impulsada pel govern municipal, que ha instal·lat plaques solars amb una potència de 20 quilowatts-pique (kWp) en la teulada de la seu de l'ajuntament. L'energia generada s'utilitza per a satisfer la demanda de l'edifici i la resta es comparteix amb els membres

de la comunitat, que en aquests moments són la biblioteca municipal, el col·legi, el gimnàs i quatre veïns.

L'experiència de les cooperatives d'energies renovables

Les definicions de les directives europees són un nou concepte que ha d'introduir-se en els ordenaments jurídics dels països membres. El propi concepte de comunitat energètica i els avantatges d'aquesta manera d'organització enfront d'una visió purament comercial del mercat energètic també són una cosa nova per a moltes persones. No obstant això, les cooperatives d'energies renovables desenvolupades en diferents països europeus des de fa anys són una referència per a nous projectes gràcies a la seua experiència en l'energia comunitària, els models de governança i la superació d'obstacles financers.

Aquestes cooperatives es regeixen pels set principis cooperatius establits per l'Aliança Cooperativa Internacional (ACI)⁹ pel que incorporen i, fins i tot

8.- Legge 28 febbraio 2020, n. 8 que modifica el decreto ministeriale "Incentivi" del Ministero dello Sviluppo Economico in attuazione dell'articolo 42-bis del decreto legge 30 dicembre 2019, n. 162.

9.- ACI: Identitat cooperativa: els nostres principis i valors.

<https://www.ica.coop/es/cooperativas/identidad-alianza-cooperativa-internacional>

van més enllà de les característiques definides en la legislació europea per a les comunitats energètiques. De fet, les definicions de la directiva europea estan inspirades en aquests principis i existeix una relació clara entre ells.

Diversos països, com per exemple Grècia, tenen formes jurídiques per a les cooperatives en la seua legislació estatal, però els principis de l'ACI es poden integrar en qualsevol persona jurídica més enllà de les cooperatives, per exemple, en els estatuts fundacionals d'una associació. El que caracteritza a les cooperatives d'energies renovables són els seus principis i la seua manera treballar, no la seua forma jurídica.

L'exemple emblemàtic del moviment de l'energia comunitària és el poble alemany de Schöna, on els veïns van crear una cooperativa i es van fer amb el control de la xarxa elèctrica local en 1991. Per això van haver de guanyar dos referèndums, llançar una campanya de microfinançament col·lectiu que va rebre un suport massiu de tot el país i superar anys de batalles judicials.

No tots els projectes requereixen gestes tan heroiques. Actualment, s'estima que hi ha unes 3.500 cooperatives d'energies renovables a Europa. Són més abundants en països amb legislacions favorables com Alemanya, Dinamarca o els Països Baixos i més escasses a Europa central i de l'est.

A Dinamarca, la cooperativa Middelgrunden és copropietària, al costat de l'Oficina de Medi Ambient i Energia de Copenhaguen, d'un parc eòlic marí de 20 turbines amb una capacitat total de producció de 40 MW. La instal·lació produeix el 4% de l'energia que es consumeix a la ciutat. Al país més de 100.000 famílies formen part d'una cooperativa d'energia eòlica.

A Bèlgica, Ecopower, una cooperativa que va nàixer en els anys 90 per a tornar a posar en marxa un antic molí d'aigua situat en Rotselaar, Flandes, proporciona hui dia energia renovable a prop de 60.000 membres. Actualment, compta amb 23 turbines eòliques, dues xicotetes instal·lacions hidràuliques, una instal·lació de cogeneració i 322 instal·lacions descentralitzades de fotovoltàica solar.

Més enllà de la producció elèctrica

Mentre que l'habitual és pensar en la producció i comercialització d'electricitat, les activitats que desenvolupen les cooperatives d'energies renovables van molt més allà. Una activitat fonamental per a

reduir les emissions de carboni és augmentar l'eficiència energètica. Per exemple, Energy Community Tipperary Cooperative és una organització irlandesa que ofereix ajuda (finançament, informació i suport administratiu) per a treballs d'aïllament i reequipament d'habitatges duts a terme per agents locals. D'aquesta manera desenvolupen l'economia local i creen comunitat.

Altres activitats que poden desenvolupar les cooperatives d'energia renovable són l'emmagatzematge d'energia, la calefacció urbana, la lluita contra la pobresa energètica, o la mobilitat sostenible. Aquesta última àrea està donant lloc a la creació de nombroses cooperatives d'automòbils elèctrics d'ús compartit. La cooperativa europea 'The Mobility Factory', nascuda de la col·laboració entre tres cooperatives europees treballant en el sector, ofereix la plataforma tecnològica necessària per a dur a terme activitats de carsharing elèctric a aquelles cooperatives interessades a desenvolupar projectes. Per exemple, la cooperativa valenciana AlternaCoop, creada en 2017 i amb més de 400 socis hui dia, forma part d'aquesta plataforma.

La construcció del nou sistema energètic

El reconeixement de la participació ciutadana en la legislació europea suposa un suport a les activitats que les cooperatives d'energies renovables porten anys desenvolupant. Els governs i les grans empreses mogudes per interessos econòmics que han dominat el mercat elèctric fins ara no poden fer front sols a la descarbonització del sistema energètic. La participació ciutadana és clau per a aconseguir una societat sostenible.

Per a mobilitzar a la ciutadania és necessari que les persones se senten part de la transició energètica i amb poder per a decidir per elles mateixes, les seues famílies i la seua comunitat. Això significa que les lleis nacionals han de fer una correcta transposició de la legislació comunitària, no sols incorporant les definicions de les comunitats energètiques, sinó també creant un marc normatiu favorable i promovent mesures de suport i finançament que fomenten el seu desenvolupament i permeten la seua participació en el mercat sense discriminació. Això també ajudarà al fet que la inversió en renovables es faci de manera local, la riquesa es quede en el territori i el suport social a les renovables cresca.

Cooperatives, comunitats energètiques i la normativa espanyola

Alfonso García Márquez
UniónRenovables.coop

Per a entendre el sector existent en aquest moment de les cooperatives d'energia renovable a Espanya, és necessari fer un recorregut per la seua història.

L'origen de les Cooperatives Elèctriques a Espanya es remunta a la dècada de 1920. En aqueixos moments l'energia elèctrica no era tan accessible per a les persones alienes als àmbits urbans, ja que a les grans empreses no els resultava econòmicament rendible la instal·lació d'esteses i xarxes de distribució.

A partir d'aquesta necessitat van anar sorgint cooperatives en prop de 2000 localitats espanyoles que per a poder proveir-se d'energia elèctrica van triar per la seua estructura, compromís social i funcionament democràtic, aquesta fórmula jurídica.

A causa de les restriccions en el subministrament d'electricitat que s'havia de suportar en la postguerra, comencen a desaparèixer aquest tipus de societats cooperatives, produint-se un període plagat de dificultats que és aprofitat per les grans empreses del sector per a absorbir a la majoria d'aquestes entitats.

Hui dia resisteixen 21 cooperatives centenàries. 16 d'aquestes entitats se situen en pobles de la Comunitat Valenciana, associen a més de 50.000 persones i es caracteritzen per exercir l'activitat de distribució en els municipis on radiquen a través de societats 100% participades per les cooperatives, la qual cosa representa quasi el 5% de les empreses inscrites en el registre administratiu de distribuïdors.

A partir de la liberalització del mercat elèctric s'incorporen noves cooperatives en el mercat per tot el panorama espanyol. La majoria d'elles inicien la seua marxa com a comercialitzadora i inclouen dins del seu quefer diari i baix múltiples modalitats, principalment l'execució de projectes de generació, eficiència energètica, etc.

Es caracteritzen i diferencien de les anteriors per no posseir l'activitat de distribució, la seua activitat no es limita a una localitat, sinó que el seu àmbit d'actuació és molt més ampli i naixen sota el paradigma del canvi de model energètic.

Aquestes societats procuren oferir preus competitius a les seues persones sòcies i abonats a través

de l'activitat de comercialització energia elèctrica que realitzen directament. Aposten pel desenvolupament, realitzen inversions en els municipis i generen ocupació de qualitat, en les seues àrees d'actuació, que en el cas de les primeres és més local, que en el de les segones, que tenen un àmbit més regional.

D'aquests dos tipus de cooperatives, 21 d'elles són membres d'Unió Renovables. En el seu conjunt associen a més 105.000 persones i gestionen al voltant de 166.000 contractes. En l'últim exercici han comercialitzat 633 GWh d'energia certificada (GDOs) generant més de 30 GWh d'energia renovable.

He volgut estendre'm en la descripció anterior per a fer notar que el fenomen del cooperativisme dins del sector elèctric no és nou, té una dilatada, variada experiència, així com diferències en la seua construcció. Així puc fer el seu trasllat al tema d'actualitat de les comunitats energètiques, que, encara que sembla un sol concepte, agrupa dues figures, que contenen diferències entre si, que són descrites i desenvolupades en les Directives Europees i que, al moment de redacció d'aquest article, està pendent la transposició a l'ordenament jurídic espanyol:

***Comunitat Ciutadana d'Energia** apareix en la Directiva 2019/944 sobre normes comunes per al mercat de l'electricitat.

***Comunitat d'Energies Renovables** apareix en la Directiva 2018/2001 relativa al foment de l'ús d'energia procedent de fonts renovables.

En totes dues Directives es parla de les característiques que ha de reunir cada tipus de comunitat, perquè aqueixa entitat siga considerada com a tal.

Si analitzem aquestes característiques podem apreciar, que més enllà del fet declaratiu, el model de les cooperatives que es van crear en la primera època encaixa amb el de Comunitat d'Energies Renovables i les de la segona època amb el de Comunitat Ciutadana d'Energia.

Per tant, per a nosaltres aquesta proposta porta implícit el nostre mantra d'empoderar a la ciutadania en matèria d'energia i suposa una oportunitat excel·lent de replicar el nostre model d'organització i de funcionament.

No obstant això, el retard i la falta de transposició a l'ordenament espanyol, per part de les nostres autoritats i el context creat propiciat per la pandèmia, a partir de la promesa d'arribada dels Fons Next Generation ha generat la proliferació, baix multitud de variades formes, de propostes de creació de Comunitats Energètiques, des del nostre punt de vista, vinculades a la inversió en actius de renovables, l'objectiu dels quals no va més enllà de la pura i dura captació de fons, així com un intent més de perpetuació del model de consum fosilista que ens ha portat fins ací.

Aquestes propostes no busquen l'apoderament de la ciutadania i sí que busquen captivar-la en el seu paper de persona consumidora, a través de la seua adhesió a la compra de l'actiu, com a continuació del seu model de negoci, externalitzant totalment o parcialment les utilitats de la pròpia comunitat, mantenint l'exercici del poder per part de les persones promotores, sense oferir oportunitats d'espais reals de participació i de construcció comuna per part de totes les persones que la componen.

Al nostre judici la construcció d'una comunitat, igual que el d'una cooperativa, ha de ser producte d'una reflexió conjunta de totes les persones que la componen.

Per a això és necessari crear els espais que possibiliten una participació inclusiva, que normalment haurà de començar per tindre una relació de transmissió d'aprenentatges de manera asimètrica, on cal crear els canals adequats que permeten normalitzar, fer accessibles, assequibles a totes les persones aqueixos coneixements.

També és necessari un equilibri de poder, tant en l'exercici individual, com dels diferents col·lectius o grups d'interés, que en el cas d'existir han de permetre un exercici distribuït, de tal forma que el seu pes en la presa de decisions no siga excessiu i aquesta es pugui realitzar amb una total autonomia, amb absència total de coaccions. Per descomptat sempre ha de ser independent del capital que es pugui aportar.

No entenem que es pugui acceptar que des d'una altra figura diferent a la de la cooperativa i amb les característiques que tenen les nostres, es pugui empoderar a les persones en el món de l'energia. A més, els altres models existents pequen de posseir alguna manca quant a les característiques que han de continuar les comunitats desenvolupades en les Directives, això mentre no es realitzi aquesta transposició.

Les nostres cooperatives, en el seu paper de dinamitzador en la creació de noves comunitats, aporten el seu coneixement experiència i destreses en el maneig del sector elèctric, en la creació, manteniment, gestió social i administrativa de la cooperativa.

Busquem una reducció dràstica de les emissions de CO₂ i del consum energètic, transformar el sistema d'energia per a no basar-se en grans superfícies de producció energètica. Afavorir un altre tipus de model energètic més localitzat, més adequat als consums reals territorials, buscant la sustentabilitat i l'equilibri amb l'entorn.

Treballem per això, en la replicació i multiplicació de comunitats des de la perspectiva de l'economia social i solidària, amb una mirada ecofeminista.

El sector de les cooperatives elèctriques en la Comunitat Valenciana

Ramón Ruiz

Federació de Cooperatives Elèctriques de la Comunitat Valenciana

A Espanya existien abans de la Guerra Civil més de 2.000 cooperatives de consum elèctric, que realitzaven totes les activitats necessàries per al subministrament. El seu propòsit fonamental era fer arribar el fluid elèctric als seus socis, satisfer la progressiva demanda d'energia a preus competitiu i cobrir les necessitats energètiques vinculades a l'expansió de la indústria manufacturera. A partir de la postguerra es produeix l'absorció de la majoria d'aquestes entitats i gradualment un període de concentració empresarial. D'aquestes cooperatives centenàries, han resistit 21 en tot el territori nacional, 16 de les quals es troben en la Comunitat Valenciana, que en el seu conjunt sumen més de 50.000 persones sòcies.

Fins a finals dels anys noranta, les empreses elèctriques funcionaven com a monopolis verticalment integrats, realitzaven totes les activitats necessàries per al subministrament elèctric en la zona que cobria la seua xarxa, constituint l'única opció disponible per als consumidors connectats. A partir del procés de liberalització del mercat elèctric que va culminar en 2009, han sorgit a Espanya al voltant d'una vintena de comercialitzadores que han optat per la societat cooperativa com a forma jurídica, i un percentatge significatiu estan localitzades en la Comunitat Valenciana. Aquesta nova onada de cooperatives de consum d'energia elèctrica se suma a les primeres cooperatives energètiques que van veure i van donar llum a principis del segle passat. Encara que si en aquells dies, l'objectiu fonamental era satisfer la demanda d'energia elèctrica, ara el propòsit comú és contribuir a la democratització de l'energia i a l'apoderament de les persones usuàries a través d'un canvi de model energètic.

Les cooperatives elèctriques i la seua experiència a donar accés a l'electricitat a tots els veïns, facilitant fins i tot l'accés a les persones amb menys recursos

Les cooperatives elèctriques històriques es distingeixen pel seu marcat caràcter local. La seua activitat es concentra en àrees geogràfiques reduïdes com a

pobles, nuclis rurals o zones perifèriques on radiquen les seues xarxes de distribució, si bé estan habilitades per a realitzar l'activitat de comercialització en gran part de l'Estat.

Els seus socis es concentren en les localitats on exerceixen les seues activitats, aconseguint en la majoria dels casos una quota de comercialització superior al 90% dels punts de subministrament existents. Aquesta circumstància permet a les cooperatives oferir un tracte directe i adequat a les necessitats de tots els socis, podent abordar de forma personalitzada els casos de persones amb menys recursos.

Si bé és cert que les cooperatives no poden aplicar el bo social, encara que si que contribueixen al seu finançament, sempre tracten d'oferir preus competitiu, fins i tot aplicant en alguns casos descomptes en la factura a determinats col·lectius. Al llarg d'aquests mesos les cooperatives han dut a terme diferents accions per a fer front a la crisi sanitària. Per exemple, la cooperativa que presidisc ha realitzat un descompte en el terme d'energia a les persones sòcies i ha tramitat gratuïtament als comerços que l'han sol·licitat la disminució de la potència contractada.

La implicació de les cooperatives elèctriques en la transició cap a un model energètic sostenible (energies renovables)

Les cooperatives elèctriques aposten per un model energètic sostenible i just. A través dels certificats de garantia d'origen (GdOs) garanteixen que l'electricitat comercialitzada prové de fonts de generació renovable.

Conscienciades de la importància de produir la seua pròpia electricitat, es treballa per a dur a terme diferents projectes de generació d'energia a partir de fonts renovables, tant de manera individual com col·lectiva. El major exponent d'aquesta cooperació s'està donant actualment a través de la Federació de Cooperatives Elèctriques de la Comunitat Valenciana, que permetrà a les cooperatives sòcies interessades impulsar projectes de major grandària.

"Tenim l'experiència per a donar suport a les comunitats energètiques i treballarem perquè la transposició de les directives europees al nostre ordenament jurídic propicie la constitució de comunitats energètiques baix la fórmula cooperativa i perquè efectivament servisquen com a instrument de participació ciutadana en l'àmbit energètic a nivell local".

És desitjable que els punts de producció estiguen situats el més a prop possible als de consum, en aquest sentit algunes cooperatives comencen a realitzar els primers estudis de previabilitat per a instal·lacions solars fotovoltaïques per a autoconsum individual i col·lectiu, que s'adapten a les necessitats dels socis.

Aportacions de les cooperatives elèctriques a les seues comunitats més enllà de l'accés a l'electricitat

Les cooperatives elèctriques es caracteritzen per oferir un tracte personalitzat i assessorament adequat a les necessitats de les persones sòcies. Els beneficis que generen són destinats principalment a fins socials, benèfics i a la formació i promoció del cooperativisme. Cal destacar el compromís de les cooperatives elèctriques amb el territori, ja que mantenen una base social compromesa amb les seues arrels, convertint-se així en un antídote contra la deslocalització i afavorint l'economia pròxima al seu entorn.

Les cooperatives desenvolupen una important labor social en benefici dels habitants dels municipis on exerceixen la seua activitat. Depenent de cada cooperativa, l'obra social pot abastar des de la concessió de beques a estudiants d'educació primària, secundària i superior; ajudes a jubilats i associacions benèfiques, AMPAS; bons de menjar per a escolars, fins a patrocini culturals i esportius a associacions dels municipis o foment de la lectura amb la posada en marxa de biblioteques.

Un dels últims projectes a destacar, com a part de l'obra social de la cooperativa elèctrica de Guadassuar, ha sigut la construcció i posada en marxa d'un tanatori, servei que fins al moment no tenia la localitat i que obligava a desplaçar-se als veïns a altres poblacions. La cooperativa ha fixat amb l'empresa concessionària un preu especial per al conjunt dels serveis funeraris, que serà aplicable a tots els socis de la cooperativa i membres de la seua unitat familiar.

Com veuen les cooperatives elèctriques a les comunitats energètiques?

La Unió Europea les defineix com a entitats al voltant de les quals s'organitzen persones que desitgen cooperar unides en una activitat relacionada amb el sector energètic per a proporcionar serveis o altres beneficis socioeconòmics i mediambientals als seus membres o la comunitat local. En aquest sentit, les comunitats energètiques representen un tipus alternatiu d'actor de mercat i una forma diferent de fer negocis. Aquest concepte ara nou encaixa perfectament amb el model i activitats desenvolupades per les cooperatives elèctriques des de fa ja un segle.

Tenim l'experiència per a donar suport a aquestes iniciatives i treballarem perquè la transposició de les directives europees al nostre ordenament jurídic propicie la constitució de comunitats energètiques sota la fórmula cooperativa, i perquè efectivament servisquen com a instrument de participació ciutadana en l'àmbit energètic a nivell local.

El cas de la Comunitat Energètica Sapiens Energia

Juan Sacri

Cofundador i president de Sapiens Energia

Sostenibilitat, eficiència, transició energètica i energies renovables han protagonitzat, en els últims anys, desenes de compromisos, polítiques i estratègies, a tots els nivells de decisió i en tots els àmbits, públics i privats. Existeix un clar consens en la necessitat d'afrontar un canvi urgent en el model energètic, però la realitat és que l'evolució no ha seguit el ritme desitjat, per diferents causes. Ara ens trobem en un context en el qual comptem amb tots els elements a favor per a abordar aqueixa transició, i fer-ho en els terminis marcats com a objectiu: conscienciació, compromisos, recursos i tecnologia eficient i assequible. Fer-la realitat és només qüestió de voluntat i acció.

La Comunitat d'Energia Renovable (CER) és una de les figures clau en l'avanç i la consolidació d'un nou sistema més eficient i sostenible, i, com a tal, ha sigut reconeguda en la Directiva Europea d'Energies Renovables. Es tracta d'un model innovador des de tots els àmbits, social, mediambiental i econòmic, en el qual els participants es converteixen, al mateix temps, en productors, gestors i usuaris d'energia neta i més econòmica, mitjançant instal·lacions d'autoconsum col·lectiu de proximitat de la seua propietat que generen impactes positius en el seu entorn.

Aquesta directiva encara està pendent de transposició a l'ordenament jurídic espanyol. Durant els últims mesos, el Govern està treballant en aquesta incorporació, en col·laboració amb experts i agents del sector, però encara haurem d'esperar uns mesos més per a veure els resultats finals.

En aquest context, han sigut la ciutadania i les Administracions locals les que han fet un pas al capdavant, amb la constitució de les primeres comunitats energètiques de renovables d'Espanya. Actualment existeixen en tot el territori una trentena de projectes, en diferents fases de desenvolupament, dels quals quasi un terç -en concret, huit- se centren en la Comunitat Valenciana.

Uns números que es dispararan durant el present exercici, gràcies a la forta aposta de la Generalitat Valenciana -detallada més endavant- i al lideratge innovador que ha exercit Sapiens Energia.

Sapiens: un model pioner i diferent

Amb la missió de posar l'energia realment en mans de les persones, Sapiens Energia creu que les comunitats energètiques són la fórmula ideal per a implantar un model democràtic, assequible, just i sostenible, basat en les renovables, el consum de proximitat i les aliances entre agents, públics-privats-ciutadania. Amb aquesta base, i malgrat el buit en regulació, va iniciar, al gener de 2020, la seua implantació, de manera simultània a uns altres dels projectes pioners a Espanya.

En aquest procés d'innovació en la producció i gestió energètica, Sapiens Energia ha optat per un model diferencial respecte al que està sent habitual en la majoria d'iniciatives. S'ha configurat com una Comunitat d'Energies Renovables (CER) l'activitat de les quals no està focalitzada en un únic municipi o un únic projecte. El seu objectiu és promoure i gestionar una xarxa de comunitats energètiques, situades en diferents municipis, zones residencials i àrees empresarials, contribuint, així, a l'expansió d'aquest model estratègic i multiplicant els impactes positius en el territori.

Des d'un punt de vista pràctic, això suposa que es treballa amb el paraigua de Sapiens com a entitat jurídica -baix la forma de cooperativa sense ànim de lucre- per a promoure diferents comunitats energètiques a nivell local. Cadascuna d'elles té les seues pròpies entitats co-promotores o col·laboradores i els seus socis-usuaris, i compten amb el seu marc de governança propi, amb estatuts específics, per a regular el seu funcionament i gestió, dissenyats a partir dels processos de participació i co-creació ciutadana.

Les decisions, operatives i de gestió, són democràtiques i es prenen o ratifiquen en assemblea general, baix el principi de 'un soci, un vot'. La cooperativa Sapiens Energia és la persona jurídica titular i, al costat dels seus socis, la propietària de les instal·lacions d'energia renovable.

Aquest enfocament de comunitats energètiques 'en xarxa' permet donar resposta a les necessitats específiques de cada agrupació de productors/consumidors

i, al mateix temps, acumular coneixements, experiència i generar sinergies entre els diferents projectes. Es tracta, en definitiva, d'aconseguir, de manera efectiva, la garantia de què es tracta de projectes, i d'un model global, que compleixen amb els tres àmbits clau de la sostenibilitat: social, mediambiental i econòmica.

Els primers projectes

En el primer any i mig des de l'inici de la seua activitat, Sapiens Energia ha promogut cinc projectes en municipis de manera directa: a Lliria, Alzira, Fontanars del Alforins i dos a Albalat dels Sorells -un impulsat al costat de la cooperativa de mobilitat sostenible AlternaCoop, i un altre amb la Cooperativa Agrícola Santos de la Pedra-. Els cinc projectes han sigut finançats per l'Institut Valencià de Competitivitat Empresarial (Ivace), entitat dependent de la Conselleria d'Economia Sostenible de la Generalitat Valenciana.

A més, col·labora -a través d'assessorament tècnic i en els processos de participació ciutadana i co-creació- en les comunitats energètiques impulsades directament pels ajuntaments de Canet d'en Berenguer -que compta ja amb tres instal·lacions d'autoconsum col·lectiu- i València, en el Barri de Castellar-L'Oliveiral.

A ells se sumaran, en els pròxims mesos, altres desenvolupaments, actualment en tramitació. El model és aplicable tant a nivell municipal com en àrees residencials i comunitats de veïns i en zones empresarials.

Des del punt de vista operatiu, Sapiens Energia aporta totes les solucions i eines tècniques; processos de formació, dinamització i participació ciutadana; comunicació i difusió, i coordinació i gestió de cada projecte. L'impacte positiu es produeix, directament, en el territori.

En tots els projectes de comunitats energètiques, l'àmbit de cobertura de les instal·lacions productores d'energia solar aconsegueix un radi de 500 metres -distància establida per la normativa d'autoconsum col·lectiu vigent-. La instal·lació fotovoltaica està dimensionada de manera que els excedents siguin mínims i una part de l'energia es destina a famílies de cada municipi en situació de pobresa energètica. Les plaques solars tenen una vida útil d'almenys 25 anys i permeten generar estalvis als usuaris que se sumen a la comunitat energètica des del primer dia -amb baixades que se situen entorn del 20-30% dels seus costos anuals, com a mitjana-.

L'energia produïda amb fonts renovables -en el cas de Sapiens, plaques fotovoltaïques- s'aboca a la xar-

xa elèctrica i és mesurada per un comptador. Cada soci-usuari té una quota de producció assignada i disposa d'un altre comptador que registra la que consumeix realment. Una vegada realitzat l'encreuament de mesures dels comptadors, els usuaris es beneficien d'un descompte en la seua factura per l'energia que han usat en el moment en el qual la planta solar estava produint. Fora de les hores d'activitat solar, reben l'electricitat de la xarxa tradicional.

En aquest sentit, s'estan fent grans esforços en la recerca i desenvolupament de sistemes d'emmagatzematge que, en un futur, permetran a aquells usuaris que no consumeixen energia durant les hores solars, poder gaudir-la durant la nit.

En centrar-se en un àmbit local, les comunitats energètiques actuen com a impulsores d'oportunitats d'activitat econòmica i ocupació en el territori on se situen, al mateix temps que permeten reduir les emissions de CO₂ a l'atmosfera, entre altres punts, contribuint, així, a l'objectiu de neutralitat perseguit per Europa en el marc de l'Acord de París i l'Agenda 2030 -ODS 7, 'Energia assequible i no contaminant', i ODS 13, 'Lluita contra el canvi climàtic'-.

Un model basat en les aliances

El marc de governança de la comunitat energètica està basat en la col·laboració públic-privada-ciutadana. La directiva europea i els textos legals que estan desenvolupant-la a nivell nacional contemplem que poden ser part d'una comunitat d'energies renovables Administracions Públiques locals, pimes i ciutadania.

Qualsevol dels tres tipus d'agents que poden integrar una comunitat energètica pot actuar com a impulsor de la iniciativa i com a facilitador dels sostres o sòls per a la instal·lació d'energia renovable. És important tindre en compte que la seua definició, desenvolupament i gestió requereixen d'una certa professionalització, ja que el sector energètic està fortament regulat, per la qual cosa és convenient comptar amb la implicació d'una entitat especialitzada.

A més, no podem obviar que es tracta de projectes que requereixen d'un esforç inversor intens en les seues primeres etapes. En aquest àmbit, existeixen, també, diferents alternatives, des de l'aportació directa per part dels socis-propietaris de les instal·lacions, a la inversió pública, les subvencions o l'obertura a estalviadors externs.

En el cas de Sapiens Energia, s'ha optat per una combinació d'aquestes diferents fonts de recursos. La relació amb els inversors que no són socis del projecte s'ha articulat mitjançant la fórmula de préstecs

participatius (crowdlending), amb aportacions d'entre 500 i 10.000 euros, que són retribuïdes amb una rendibilitat anual del 3,5% i amb un termini de venciment de quatre anys.

La Comunitat Valenciana: líder i referent

El lideratge de la Comunitat Valenciana en la implantació de comunitats energètiques de renovables a Espanya no seria possible sense la decidida aposta pública, tant per part dels ajuntaments pioners com per la de la Generalitat Valenciana.

El Govern valencià ha apostat per ser referent en la implantació d'aquesta fórmula d'autoconsum col·lectiu, amb el 'Pla de Foment de les Comunitats Energètiques Locals', dissenyat per la Conselleria d'Economia Sostenible, que té com a objectiu que tots els municipis de la regió (542) compten amb, almenys, una comunitat energètica en 2030. Per això contempla diferents accions d'impuls, des de les orientades a la divulgació, formació i capacitació en aquest model, suport en la tramitació i desenvolupament tècnic-administratiu, la posada en marxa d'una plataforma on queden registrades totes les superfícies públiques i privades utilitza-

bles per a instal·lacions fotovoltaïques, la creació d'un 'segell de verificació' de CEL, així com bonificacions fiscals i línies d'ajudes i subvencions a fons perdut.

Respecte a aquestes últimes, l'Institut Valencià de Competitivitat Empresarial (Ivace) ja va llançar, en 2020, la primera línia d'ajudes a instal·lacions d'autoconsum de comunitats energètiques, que cobreixen fins al 65% de la inversió a fons perdut. La línia s'ha reforçat enguany, amb dos milions d'euros de dotació. Una quantitat que es complementarà amb altres subvencions vinculades als fons europeus de Recuperació o Next Generation.

A més d'Economia, en aquesta línia de definició d'estratègies i polítiques d'impuls a la implantació de comunitats energètiques en la Comunitat Valenciana estan treballant la Conselleria d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica i la Conselleria d'Habitatge i Arquitectura Bioclimàtica i les tres diputacions provincials (Alacant, Castelló i València).

Sens dubte, aquesta implicació de tots els agents, públics, privats i ciutadania, és la que ens ha permès ser territori referent i fer passos fermes cap a models més eficients, inclusivament i sostenibles. En aquest camí continuem treballant.

Els projectes pioners de Sapiens Energia

Albalat dels Sorells 1. AlternaCoop: La iniciativa part de Sapiens Energia i la cooperativa de mobilitat elèctrica AlternaCoop, que s'han aliat amb l'Ajuntament del municipi. La instal·lació, sobre el sostre del eCoworking de AlternaCoop, té 68,85 kWp de potència instal·lada i 23 kWh d'emmagatzematge, amb una bateria centralitzada de liti. Permet proveir d'energia renovable a més de 60 usuaris, entre llars, empreses i edificis públics. Es preveu una reducció de 76,7 tones de CO₂ -equivalent a plantar 1.150 arbres en 10 anys-.

Albalat dels Sorells 2. Cooperativa Agrícola Santos de la Pedra: La instal·lació fotovoltaica se situa sobre la nau de la cooperativa. Amb 53,46 kWp de potència instal·lada, donarà servei a unes 15 pimes de l'àrea industrial del municipi.

Alzira: La primera de les instal·lacions de la Comunitat Energètica Local d'Alzira, amb 16,61kWp de potència instal·lada, se situa en el sostre de l'edifici municipal La Clau i donarà servei a una trentena d'usuaris.

Llíria: Desenvolupada amb l'Ajuntament de Lliria, la primera instal·lació d'energia solar se situa en el sostre de la nova seu de la Policia Local. Compta amb una potència instal·lada de 39 kWp i proveirà a entre 50 i 60 consumidors.

Fontanars dels Alforins : Impulsada amb l'Ajuntament, la primera instal·lació està en el sostre del Col·legi Públic Comte de Salvatierra d'Àlaba. Amb uns 56 kWp de potència instal·lada, permetrà proveir a uns 60 usuaris del municipi.

Els primers projectes agro-fotovoltaïcs d'Espanya: Sapiens Energia s'ha aliat amb Transició Energètica Solar (Trane-sol) per a promoure els primers projectes agro-fotovoltaïcs d'Espanya, que es gestionaran baix la fórmula de comunitat energètica. Aquest innovador model suposa combinar cultius agrícoles amb panells solars en altura, que s'instal·len sobre les plantacions. L'energia arribarà no sols als agricultors, sinó a usuaris en un radi de 50 quilòmetres de la planta productora. En una primera fase, es contemplen dues: a Picassent (amb una potència instal·lada de 1,5 MW) i a Montserrat (amb una potència d'1 MW). Permetran proveir a uns 500 usuaris per projecte.